Masterplan for Gråsten-området 2026-2035

Gråsten

Dit eget lille kongerige

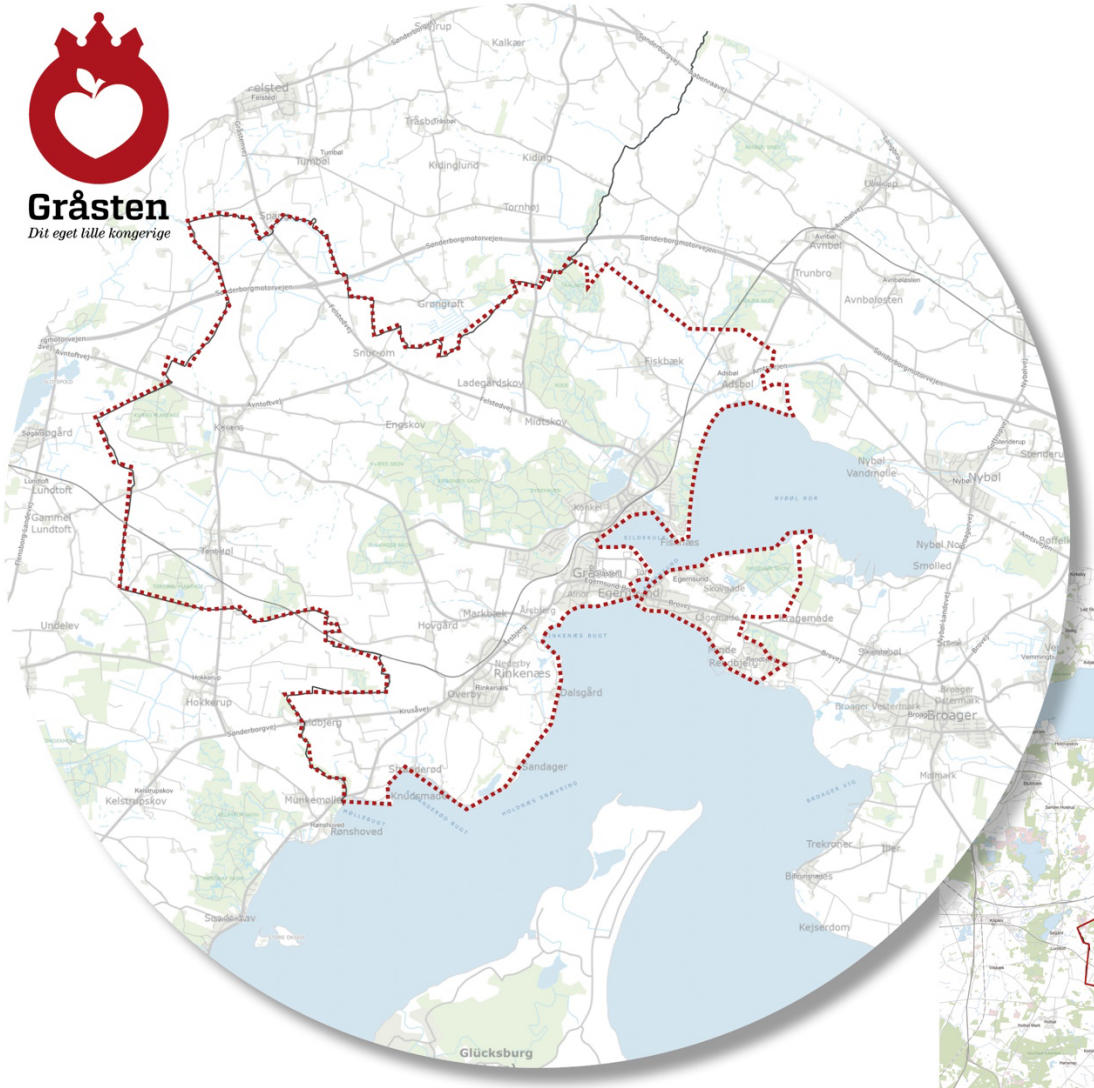

Gråsten-området defineres som Adsbøl, Alnor, Avnbøl, Egernsund, Gråsten, Kværs, Rinkenæs, Nybøl, Tørsbøl og Ullerup.
Datagrundlaget i masterplanen er baseret på indhentning af data fra postnumrene 6300 Gråsten og 6320 Egernsund

Indhold

Baggrund, proces og opbygning 4

Del 1: Analyse- og datagrundlag 8

Fakta om turisme
Turisme i Destination Sønderjylland og Sønderborg Kommune 9
Turismen i Gråsten-området 11
Turismeanalyse i Gråsten 2024 13
Hvad efterlyser vores turister? 18

Fakta om bosætning
Bosætning i Gråsten-området og Sønderborg kommune 21
Borgeranalyse i Gråsten-området 2024 31

Fakta om erhverv
Erhverv, arbejdspladser og iværksætteri i Sønderborg- og Gråsten-området 37
Erhvervsstrukturens og iværksætteriets udfordringer og muligheder 43

Del 2: Fire fremtidige udviklingsspor 47

Spor 1: Et aktivt liv midt i naturen: Oplevelser, aktiviteter og tilgængelighed for alle
De vigtigste data og learnings 49
Indsatser og handlinger 51

Spor 2: Udvikling af et dynamisk handels- og erhvervsliv med særlig fokus på revitalisering af Gråsten bymidte
De vigtigste data og learnings 54
Indsatser og handlinger 58

Spor 3: Udnyttelse af den unikke royale styrkeposition og potentialet i Gråsten Æblet
De vigtigste data og learnings 60
Indsatser og handlinger 63

Spor 4: Gråsten skal opdages og opleves: Bedre skiltning og wayfinding
De vigtigste data og learnings 68
Indsatser og handlinger 71

Det videre arbejde i de fire spor 73

Del 3: De vigtige rammevilkår 75

Rammevilkår 1: Samarbejde med Sønderborg Kommune, Destination Sønderjylland, Vækstrådet og GoTo Sønderborg
Anbefalet samarbejde og organisatorisk set-op for samarbejdet 76
Indsatser og handlinger 82

Rammevilkår 2: Infrastruktur og trafikale forhold
Udfordringer og ønsker 83
Indsatser og handlinger 85

Rammevilkår 3: Branding og kommunikation
Et styrket Gråsten-brand ..... Side 86
Indsatser og handlinger ..... Side 87

Rammevilkår 4: Organisering og aktivering af frivillige i Gråsten Forums arbejde og projekter
Potentialet ..... Side 88
Indsatser og handlinger ..... Side 89

Hvad er Gråsten Forum – og hvad er er Gråsten Forums rolle og arbejdsopgaver?

Gråsten Forum er et frivilligt forum, der har til formål at fremme lokale interesser og initiativer, som gavner og støtter beboere, erhvervsliv og turister i Gråsten-området. Gråsten Forum har endvidere til formål at markedsføre og synliggøre området overfor både turister og potentielle tilflyttere.

Gråsten Forum bidrager til den positive udvikling i både Gråsten-området og i Sønderborg kommune som helhed. Det er Forums opgave at fungere som Gråsten-områdets talerør og samarbejdspartner i forhold til de kommunale organer. Ligeledes koordinerer og formidler Gråsten Forum relevant information til områdets beboere, foreninger og virksomheder.

Gråsten Forum er upolitisk og baserer alle sine aktiviteter på proaktiv kommunikation med de involverede parter. Fordi Gråsten Forums indsats og arbejde alene er baseret på frivillige, ulønnede kræfter, er organisationen helt afhængig af et tæt samarbejde med Sønderborg Kommune og de eksisterende organisationer inden for bosætning, erhvervsudvikling og turisme. Dette gælder både inden for økonomi og funding, myndighedssamarbejde samt implementering og projektledelse af nærværende masterplans handlinger og aktiviteter.

Masterplan for Gråsten-området 2025-2035

Derfor en opdateret masterplan
Langt størstedelen af de visioner, indsatser og handlinger, der blev defineret i Gråsten-områdets første masterplan ”Masterplan for Gråsten-området 2015-2025” er i dag blevet til virkelighed. Samtidig har flere af de rammevilkår, som Gråsten Forum skal fungere inden for, ændret sig væsentligt i løbet af de ti år, der er gået, siden den oprindelige masterplan så dagens lys.

Derfor er der behov for en opdatering, der dels kan videreføre de handlinger og aktiviteter, der fortsat er under realisering, dels kan skrinlægge handlinger, der ikke længere giver mening og dels pege på de nye spor, som kan sætte turbo på udviklingen af Gråsten-området. Derfor er der tale om en opdatering i ordets egentlige forstand, for den nye ”Masterplan for Gråsten-området 2026-2035” bygger videre på det solide fundament, som Gråsten Forum har opbygget siden 2015. Ligeledes er områdets styrkepositioner fortsat de samme, ligesom målet heller ikke har ændret sig: At tiltrække og fastholde indbyggere, øge områdets turisme samt stimulere lokal erhverv, vækst og udvikling. De anbefalede spor og handlinger kan således i høj grad finde deres ophav i den oprindelige masterplan.

En evidensbaseret masterplan
Masterplanen for Gråsten-området 2025-2035 er evidensbaseret. Det vil sige, at Masterplanens indsatser og handlinger udspringer af et veldokumenteret, oplyst og analyseret grundlag, der underbygger relevansen og betydningen af de valgte handlinger. Samtidig er det vægtet højt, at de anbefalede aktiviteter og handlinger er i fuld overensstemmelse med de vedtagne kommunale strategier for Sønderborg Kommune på erhvervs-, bosætnings-, turisme- og byudviklingsområdet. Dette er for at sikre en rød tråd i udviklingen samt optimale forudsætninger for samarbejde med Sønderborg Kommune og de kommunalt finansierede organisationer om realisering og funding af projekter i Gråsten-området.

Analyse- og datagrundlaget består derfor af de kommunale strategier, en lang række analyser og datasæt samt to nye analyser, en borgeranalyse og en turismeanalyse, foretaget som led i udarbejdelsen af Masterplan for Gråsten-området 2025-2035. De nye analyser har muliggjort en hidtil uset kortlægning af bosætning og turisme i Gråsten-område. Begge analyser er de første af deres art i området og kan fremover benyttes som nulpunktsanalyser. De nye analyseresultater er indarbejdet i henhold til deres relevans i alle tre dele af masterplanen.

VIDENS- OG DATAGRUNDLAG BAG MASTERPLAN FOR GRÅSTEN-OMRÅDET 2025-2035

Vedtagne master- og handleplaner Sønderborg Kommune

- Masterplan for Turisme og Handel 2024-2027
- Handleplan for Turisme og Handel 2024
- Masterplan for Bosætning, Erhverv og Grøn Vækst 2024-2030
- Bystrategi for Gråsten-Rinkenæs-Egernsund

DATA OG ANALYSER

Nye analyser gennemført som led i Masterplanens udarbejdelse

- Turismeanalyse Gråsten (Gråsten Forum/Commocean)
- Borgeranalyse Gråsten/Egernsund (Gråsten Forum/Commocean/Plangruppen/Sønderborg Kommune)

Analyse- og datagrundlag - udpluk

- Konturanalyse 2023: Sønderborg (Region Syddanmark)
- Image- og bosætningsanalyse (GoTo Sønderborg)
- Nye tyske naboer i Sønderborg Kommune: Analyse til kortlægning af tyske tilflyttere (Teknologisk Institut)
- Befolkningsprognosen 2023-2027 (Sønderborg Kommune)
- Turisme og handel i Sønderborg Kommune: Styrkepositioner og anbefalinger (Orange elevator)
- Turismens økonomiske betydning (Destination Sønderjylland)
- Bo-, leve-& erhvervsvilkår i Sønderborg-området (Hildebrandt & Brandi, 2022)
- Detailhandelsanalyse Sønderborg Kommune (ICP)
- Erhvervsstruktur i Sønderborg kommune 2021 + 2024 (eStatistik.dk)
- Monitorundersøgelsen 2004 – hvad viste den? (Bitten & Mads Clausens Fond, 2020)
- Diverse GIS data, Sønderborg Kommune
- M.fl.

Processen bag masterplanen

Foruden indhentning og bearbejdning af data- og analysegrundlaget har der været afholdt arbejdsmøde/workshop med Gråsten Forums bestyrelse, hvor den oprindelige masterplans handlinger er gennemgået, ligesom handlinger til videreførelsen i den nye masterplan er udvalgt. Der er ydermere afholdt arbejdsmøde med Gråsten Æblefestival med fokus på festivalens potentiale og udfordringer. Sidst men ikke mindst har knap 50 repræsentanter fra byråd, erhvervsliv, foreninger og institutioner deltaget i Gråsten Forums visionsworkshop, der har sat fokus på de mulige udviklingsspor og rammevilkår, som analyse- og- datagrundlaget har peget på.

På denne baggrund er masterplanens spor, handlinger og aktiviteter endeligt udvalgt. Udarbejdelsen af Masterplan for Gråsten-området 2025-2035 blev igangsat i slutningen af 2023 og er forløbet over 15 måneder.

Sådan er masterplanen opbygget

Masterplan for Gråsten-området 2025-2035 består af tre dele:

Del 1:
Analyse- og datagrundlag med fokus på udfordringer og muligheder

1. **Fakta om turisme** i Sønderborg- og Gråsten-området samt Sønderjylland
2. **Fakta om bosætning** i Sønderborg- og Gråsten-området
3. **Fakta om erhverv** i Sønderborg- og Gråsten-området

Del 2:
Fire fremtidige udviklingsspor

Hvert udviklingsspor indeholder opsamling af de vigtigste data og learnings bag sporet samt dets indsatser og handlinger.

De fire udviklingsspor er:

Spor 1: Et aktivt liv midt i naturen:
Oplevelser, aktiviteter og tilgængelighed for alle

Spor 2: Udvikling af et dynamisk handels- og erhvervsliv med særlig fokus på revitalisering af Gråsten bymidte

Spor 3: Udnyttelse af den unikke royale styrkeposition og potentialet i Gråsten Æblet

Spor 4: Gråsten skal opdages og opleves:
Bedre skiltning og wayfinding

Del 3:
De vigtige rammevilkår

For at de mange handlinger og indsatser i de fire udviklingsspor kan lykkes, er der en række vigtige rammevilkår, der skal fungere. Rammevilkårene er både forudsætninger og supporterende samarbejder, der gør det muligt for Gråsten Forum at løfte opgaverne i tæt samarbejde med Sønderborg Kommune m.fl.

De fire rammevilkår er:

1. Samarbejde med Sønderborg Kommune, Destination Sønderjylland, Vækstrådet og GoTo Sønderborg
2. Infrastruktur og trafikale forhold
3. Branding og kommunikation
4. Organisering og aktivering af frivillige i Gråsten Forums arbejde og projekter

Del 1

Analyse- og datagrundlag med fokus på udfordringer og muligheder

1. **Fakta om turisme** i Sønderborg- og Gråsten-området samt Sønderjylland
2. **Fakta om bosætning** i Sønderborg- og Gråsten-området
3. **Fakta om erhverv** i Sønderborg- og Gråsten-området

Fakta om TURISME
i Sønderborg- og Gråsten-området
samt Sønderjylland

FAKTA OM TURISME I GRÅSTEN-OMRÅDET, SØNDERBORG KOMMUNE OG SØNDERJYLLAND

Turisme i Destination Sønderjylland og Sønderborg Kommune

Sønderjylland er en af Danmarks mest populære og søgte turistdestinationer. Af Danmarks 19 forskellige destinationer indtager Destination Sønderjylland i 2023 en fjerdeplads målt på antallet af overnatninger, kun overgået af København, Vesterhavet og Nordvestkysten og efterfulgt af destinationer som Århus, Bornholm, og Vadehavskysten.

I 2023 var der 4.865.768 turistovernatninger i Destination Sønderjylland, der består af de fire sønderjyske kommuner Sønderborg, Aabenraa, Haderslev og Tønder. Ud af disse tegnede Sønderborg Kommune sig for 1.474.863 overnatninger. Det placerer Sønderborg på en tiendeplads på Top10 over danske byer med flest turistovernatninger. 60% af de besøgende i kommunen er danske turister, og 40% er udlændinge. Ikke overraskende udgør tyske turister hele 93% af de udenlandske overnatninger.

Turisme er et væsentligt og værdiskabende erhverv i Sønderborg Kommune. Der er 2.465 turismeskabte årsværk i Sønderborg, svarende til 6,9% af det totale antal årsværk i kommunen, og beskæftigelsen i turismeerhvervet er siden 2017 steget 33% mod 13% på landsplan.

Den samlede omsætning i turismeerhvervet i Sønderborg kommune er 4,56 milliarder kr., hvoraf ferieturismen udgør 3,9 mia. kr. Sønderborg kommunes værditilvækst i turismeerhvervet er over 1 mia. kr. ud af en samlet værditilvækst på 23 mia. på tværs af kommunens indtægter.

De udenlandske kyst- og naturturister lægger i gennemsnit 750,- kr. om dagen i Sønderborg kommune, mens danske lægger 800,- kr. Pengene bruges på turismeprodukter som overnatning, restaurantbesøg og lokal transport samt i detailhandlen. Handel og turisme hænger således uløseligt sammen, og indsatser for at styrke turisme og tiltrække flere turister til området har en positiv afsmittende effekt på detailhandlen. Det vil sige, at der ligger et stort potentiale i såvel detailhandlen som blandt Gråsten-områdets turistaktører for at øge indtjeningen og skabe arbejdspladser gennem tiltrækning af turister og et øget turismeforbrug.

Der er åbenlyse gode grunde til at investere i turismeudvikling i Sønderborg Kommune, og med kommunens Masterplan for Turisme og Handel 2024-2027 sættes ambitionsniveauet da også højt. Den konkrete målsætning er at runde to mio. overnatninger og dermed placere sig i top fem over danske byer med flest turistovernatninger på niveau med Tønder. Dette skal bl.a. ske gennem udvikling af kommunens handelsbyer, herunder Gråsten, øget netværk og samarbejde mellem aktørerne, styrket branding samt indsatser for ”en stjerne mere hele vejen rundt”. Sidstnævnte dækker over et kvalitetsløft inden for turisme og handel i hele Sønderborg Kommune via f.eks. kompetenceudvikling blandt turisme- og handelsaktører.

Turismen i Gråsten-området

Skal Sønderborg Kommunes Masterplans mål om en top fem placering med øget omsætning inden for turisme og handel til følge, har Gråsten-området en afgørende rolle at spille – og et stort potentiale at udleve.

Vi ved ikke præcis hvor mange turister, der årligt besøger Gråsten-området, da der alene måles på samlede tal for kommunen. Et udgangspunkt for et kvalificeret skøn kan være, at 77.000 besøgende i 2022 gæstede Den Kongelige Køkkenhave. Når dette tal sammenholdes med dels den omfattende imageanalyse, som GoTo Sønderborg har udarbejdet, og dels Gråsten Forums on location turismeanalyse, peger det på, at det samlede besøgstal i Gråsten-området ligger væsentligt højere. Fra imageanalysen ved vi, at Graasten Slot er den absolut bedst kendte turistattraktion i Sønderborg kommune. Blandt 1.751 respondenter kender 79% Graasten Slot – et tal kun overgået af kendskabet til Danfoss med 83%. 77% af respondenterne har allerede besøgt (41%) eller (36%) vil gerne besøge Graasten Slot. Men kun 32% af de samme respondenter kender Den Kongelige Køkkenhave, som 18% af respondenterne har besøgt og som 35% overvejer at besøge. Gråsten Forums turismeundersøgelse bekræfter i det store og hele dette billede, idet 33% af de interviewende turister i Gråsten-området i højsæsonen ikke kender Den Kongelige Køkkenhave, imens næsten 100% kender Graasten Slot.

Selvom det er forbundet med stor usikkerhed, kan et forsigtigt skøn af turismen i Gråsten-området være at antage, at de 77.000 besøgende i Gråsten slotshave udgør ca. 30% af det samlede antal turister i Gråsten-området årligt. Det svarer til ca. 257.000 besøgende. Antages det, at de 77.000 repræsenterer 20% af områdets turister, vil det svare til ca. 385.000, og det reelle tal skal formentligt findes mellem 257.000 og 385.000 årlige turismebesøg i Gråsten-området. Til sammenligning forventes det, at det nye Resort på Nordals vil tiltrække 200.000 turister årligt.

Områdets styrkepositioner er rammen om udviklingen

Destination Sønderjylland markedsfører Sønderjyllands tre særlige styrkepositioner: Naturen (og aktiviteterne i den), den gastronomiske oplevelse og historien. Det er inden for disse tre styrkepositioner, at Sønderjylland har noget ganske særligt at tilbyde og som derfor markedsføres nationalt og internationalt. Adskillige analyser har gennem årene bekræftet, at det er disse tre styrkepositioner, der tiltrækker områdets turister.

Sønderborg Kommunes Masterplan for Turisme og Handel 2024-2027 arbejder også med tre styrkepositioner, der fint spiller ind i Destination Sønderjyllands. Det er ”Kyst og vand” med fokus på i højere grad at tiltrække outdoorturisten til området – hele året rundt. Den anden styrke er ”Vartegn”, hvilket er attraktioner og seværdigheder, som i sig selv giver turisterne en grund til at besøge et område. Her er Gråsten Slot og Den Kongelige Køkkenhave blandt de vigtigste vartegn i kommunen. Den tredje styrke i kommunens Masterplan er hele områdets særlige ”Kultur og historie”, som er unik for Sønderborg Kommune og ikke noget, andre kan kopiere. Kommunens fokus er, at der skal skabes endnu flere turistoplevelser, der sikrer sammenhæng mellem lokalhistorien, det lokale særpræg og handlen.

Gråsten-området står meget stærkt inden for destinationens og kommunens styrkepositioner og leverer så at sige på alle parametre bl.a. i form af den enestående natur med både kyst, vand, gendarmsti og skov som rammen om et væld af outdoormuligheder, den særlige royale historie med Gråsten Slot som epicenter og kommunens bedst kendte vartegn, der overgår selv Dybbøl Mølle, et lokalt nationalæble og en stærk forståelse af sin egen unikke identitet – og meget mere.

Destination Sønderjyllands og kommunens styrkepositioner har i alle årene, siden Gråstens første masterplan også været den røde tråd i turismeudviklingen i Gråsten-området. Det er f.eks. på denne baggrund, at visionen om en kongelig køkkenhave er blevet realiseret, ligesom også events som Gråsten Æblefestival på fineste vis kombinerer de særlige sønderjyske styrkepositioner. På samme måde fokuserer også nærværende strategi på fortsat turismeudvikling i overensstemmelse og samspil med destinationens og kommunens styrkepositioner, indsatsområder og strategier.

Fra Sønderborg Kommunes Masterplan for Turisme og Handel 2024-2027

”Vi vil udnytte områdets styrkepositioner til at tiltrække flere turister til Sønderborg Kommune”

”Vi skal i fællesskab sørge for, at flere turister kommer til, og at de får en rigtig god oplevelse, når de besøger området.”

”Opgaven er at opkvalificere de eksisterende vartegn, gøre dem mere tilgængelige og markedsføre dem yderligere i samarbejde med aktørerne.”

”Med en stærk fysisk og indholdsmæssig sammenhæng mellem Den Kongelige Køkkenhave, Gråsten Slot, bymidten og havnen kan den lokale handel styrkes. Det kan f.eks. være ved at tilbyde varer i handlen, som har sammenhæng til køkkenhaven og det royale perspektiv.”

”Sønderborg Kommune vil med afsæt i bystrategien for Gråsten-Rinkenæs-Egernsund understøtte arbejdet med at sikre en stærkere sammenhæng mellem de turismemæssige styrkepositioner og handlen i Gråsten.”

Det ved vi om vores turister: Turismeanalyse i Gråsten 2024

Gråsten Forum har i sommeren 2024 gennemført en turismeanalyse. Over to uger i højsæsonens uge 30-31 blev der gennemført on location interviews med besøgende turister på udvalgte steder i Gråsten-området. Mange interviews var med par, og det egentlige respondentantal rundede 100 turister på besøg i Gråsten-området. Interviewene blev gennemført med udgangspunkt i et spørgeskema med både åbne, lukkede, hjulpne og uhjulpne spørgsmål.

Resultaterne af den gennemførte analyse har ført til flere af anbefalingerne og indsatsområderne i nærværende strategi, ligesom den kan benyttes som nulpunktsanalyse for fremtidige turismemålinger i Gråsten-området.

Her blev der gennemført interviews
Fordelt på syv forskellige dage i uge 30 og 31
i tidsrummet 10.00-17.30

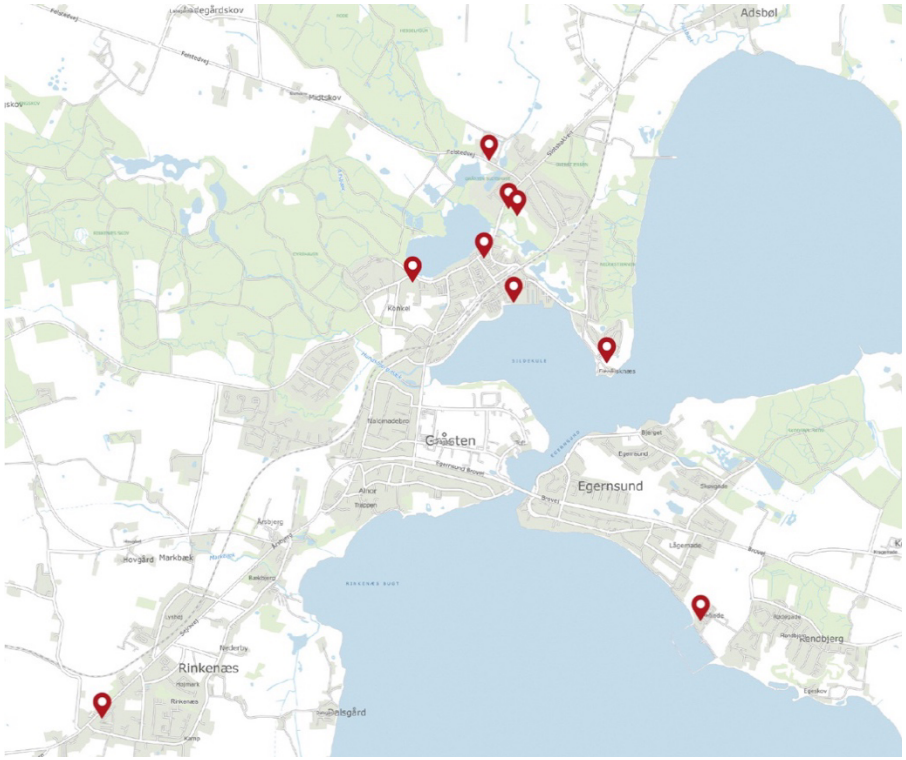

Graasten Slot
Den Kongelige Køkkenhave
Parkeringspladsen v. Gråsten Slot
Havnen
Benniksgaard Golf og Hotel
Lystbådehavnen Marina Minde
Gråsten Torv
Torvedag
Udkigspladsen ved Slotssøen
Fiskenæs

Turisterne i Gråsten: Hvem er de?

61 respondenter – total 101 personer,
heraf 40 par (66%), der hver tæller som én respondent,
fem mænd (8%) og 16 kvinder (26%)

Hvor kommer de fra?

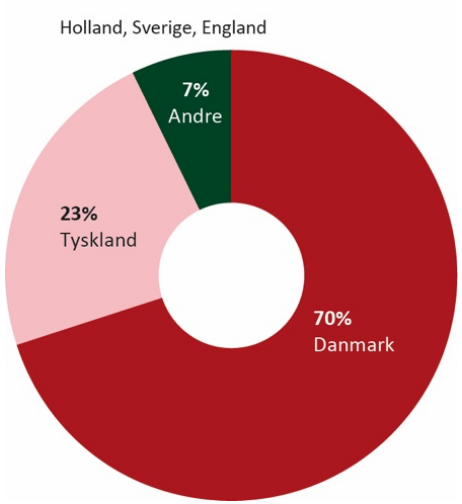

Hvor gamle er de?

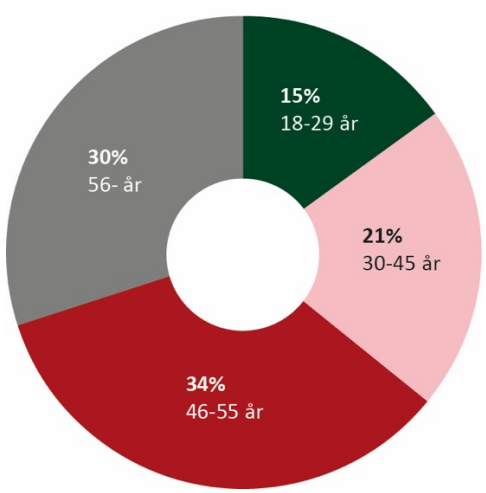

Hvad laver de?

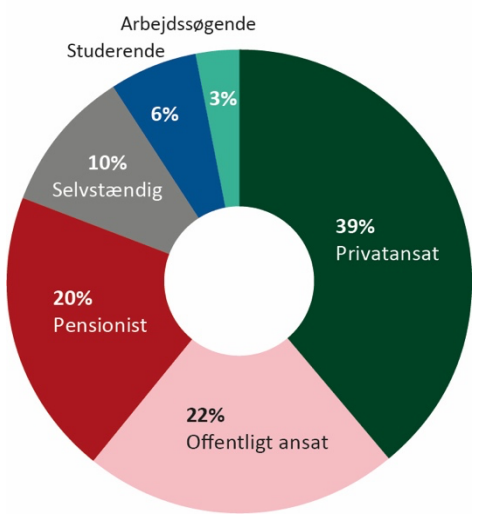

Turisterne kommer gerne igen – og igen og igen

- Halvdelen (49%) af vores turister har været her før
- 67% har været her tre gange eller flere – hele 24% af disse har været her flere end ti gange
- 82% svarer, at de gerne vil holde ferie i Gråsten igen
- 84% vil anbefale Gråsten til familie og venner

Styrkepositionerne prioriteres i destinationsvalget

Turismeanalysen bekræfter i høj grad, at det er de sønderjyske styrkepositioner, der tiltrækker vores turister. Når der eksempelvis spørges ind til, hvad der er afgørende for deres valg af feriedestination, svarer 94%, at de prioriterer ferie i et naturskønt område. Naturen er sammen med aktiviteterne i den (73%) og strandliv (77%) topprioritet. Lokal gastronomi (75%) og historie (72%) rangeres ligeledes meget højt.

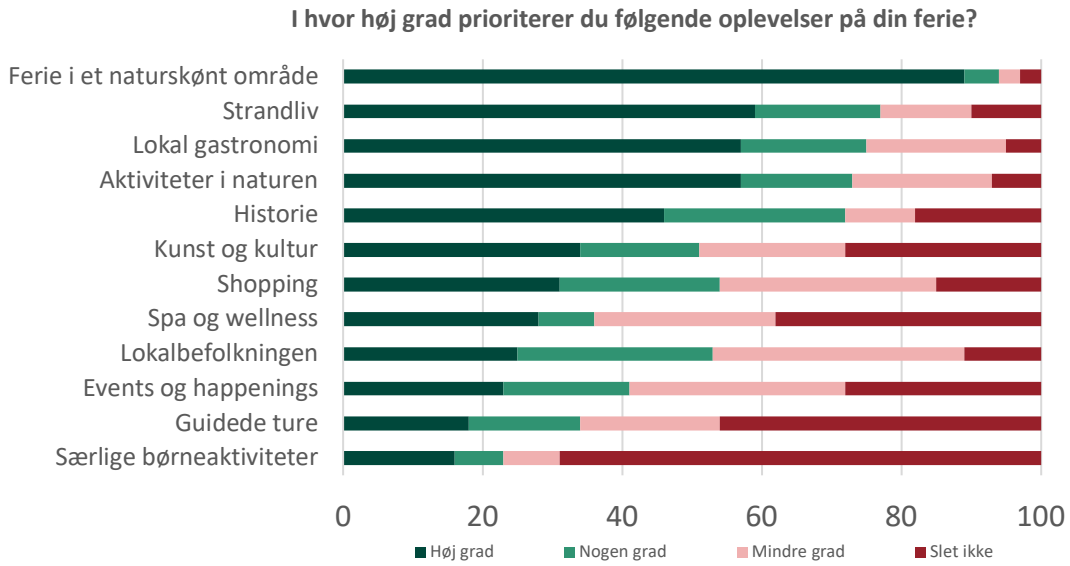

Gråstens Slots betydning

Alle respondenter blev spurgt om, hvordan de havde hørt om Gråsten, hvorfor de havde valgt at besøge Gråsten, og hvad de havde planlagt at se og opleve på deres besøg. Spørgsmålene blev stillet uhjulpne og vidner om den store betydning, Gråsten Slot har for turismen i Gråsten-området. 61% svarede således, at de kendte Gråsten på grund af deres generelle viden om slottet, og her er det værd at huske på, at blot 70% af respondenterne var danske turister. Det er derfor heller ikke overraskende, at over halvdelen af respondenterne angiver, at de besøgte Gråsten-området pga. slottet, slotshaven og Den Kongelige Køkkenhave (56%)

Hvordan har du hørt om Gråsten? (uhjulpen)

Generel viden om slottet	61%
Fra familie, venner og bekendte	34%
Brochure (i sommerhus/på turistkontor)	10%
Fundet på nettet	5%
TV/medier	5%

Hvorfor har du valgt at besøge Gråsten/Hvad har du planlagt at se/opleve i Gråsten?
(uhjulpen + kun svar givet af mere end én respondent)

Slot, slothave, Den Kongelige Køkkenhave	56%
Besøge familie og venner	13%
Naturen	10%
Torvedage	8%
Den gamle kro - kagebord	7%
Vandet/Havnen	5%
Det gamle apotek	3%
Gendarmstien	3%
Marina Fiskenæs	3%

Stor interesse for seværdigheder og aktiviteter

Turismeanalysen vidner om Gråsten-områdets store uudnyttede potentiale. I den hjulpne del af analysen blev de besøgende spurgt ind til deres interesse for at opleve 15 forskellige seværdigheder og aktiviteter under deres besøg i Gråsten. Igen indtager Gråsten Slot og Slotshave en førsteplads, i det 94% svarer ja eller måske til at besøge slots og slotshave og 90% til at besøge Den Kongelige Køkkenhave.

Interessant er det, at naturen omkring Gråsten rangeres næsten lige så højt som slottet, da 90% svarer ja eller måske. Også Gråsten bykerne er der meget stor interesse for, idet 74% svarer ja og 18% måske, altså i alt imponerende 92%. Lokale events og aktiviteter (75%) scorer sammen med Alnor Strandpark (72) også højt på turisternes interesse.

Hjulpen: Kunne du være interesseret i at besøge følgende, imens du er i Gråsten?

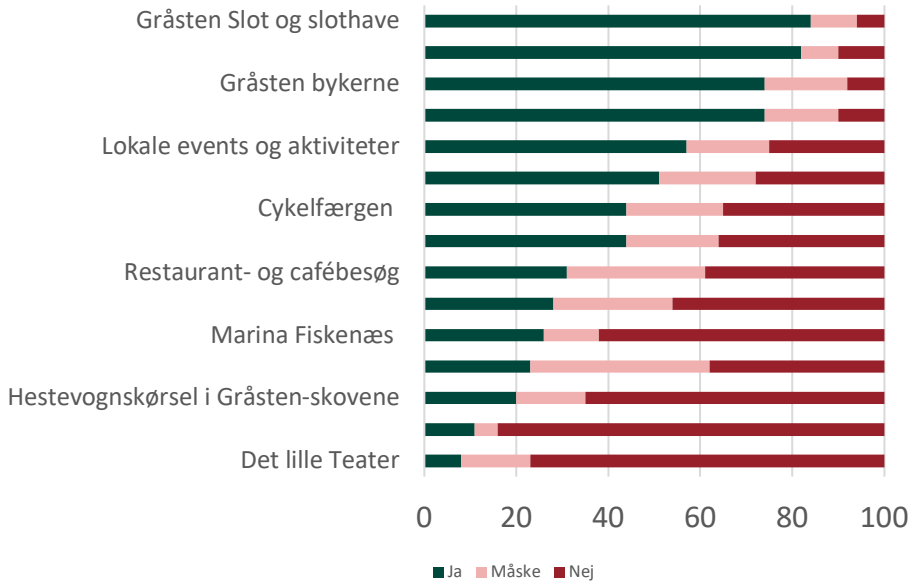

Så mange kender IKKE:	
Hestevognskørsel i Gråsten-skovene	100%
Det lille Teater	84%
Alnor Strandpark	82%
Cathrinesminde Teglværksmuseum	77%
Cykelfærgen	77%
Områdets golfbaner	66%
Marina Fiskenæs	62%
Lokale events og aktiviteter	49%
Den Kongelige Køkkenhave	33%
Gendarmstien	20%
Gråsten Slot og slotshave	1%

Men det kniber med kendskabet…

Generelt er der stor interesse for Gråsten-områdets oplevelser og seværdigheder. Men det kniber med turisternes kendskab til dem.

Hvad efterlyser vores turister?
- Med deres egne ord

Den gennemførte turismeanalyse peger på fire særlige udfordringer:

Udfordring 1:

Manglende information fører til manglende kendskab

Det manglende kendskab til aktiviteter, seværdigheder og oplevelser i Gråsten-området blev i høj grad italesat i mødet med områdets turister, der efterlyste langt mere og bedre information. Nedenstående udvalgte statements er repræsentative for turisternes samlede oplevelse:

- *Det er for dårligt, at der ikke er et **turistkontor**, kunne det være et **pop-up om sommeren/højsæson** i det mindste?*
- *Der skal mere information om events, gerne sætte **infoskærme** op i byen.*
- ***Vi har ikke hørt om** mange af de ting og steder, der blev nævnt i interviewet. Der skal være mere information om de forskellige ting i alle kroge af Gråsten.*
- ***Kender ikke** meget til seværdighederne i områder, der bliver ikke fortalt eller vist meget om det på hotellet.*
- *Der **mangler brochurer** om byen i de forskellige butikker i byen.*
- *Der **mangler information om alting** mange forskellige steder. Der er ingen brochurer om Gråsten rundt i byen. Intet specifikt omkring Gråsten ved Benniksgaard, ej heller om slottet. Det er dumt at skulle hele vejen til Sønderborg for at få noget information om Gråsten, når man bor her, så der mangler baggrundsviden om området, som er nemt at få fat i. Vidste heller ikke noget om Torvedag, selvom vi kom to dage forinden torvedag startede, men der er ingen information om det.*
- ***Hvor er reklamen for de aktiviteter** og cafeer, der er i byen?*
- *Der er ingen brochure på hotellet om aktiviteter og ting i området. Der **mangler klar information til turisterne**, hvor der er aktiviteter og events samt steder i byen, man kan opleve.*

Udfordring 2:

Manglende wayfinding

Turisterne oplever, at det er svært at finde rundt, og at de ikke guides eller nudges naturligt gennem byen. De efterlyser bedre skiltning og wayfinding.

- *Man bliver slet **ikke guidet naturligt rundt i byen** eller ansporet til oplevelser, man ikke allerede kender eller har planlagt*
- *Turistkortet ved parkeringspladsen **viser ikke noget om, hvad mere man kan se i byen**, restauranter eller cafeer, og heller ikke noget om Køkkenhaven. **Vi troede, at det hele var lukket, når slotshaven var lukket** og vidste generelt ikke, at køkkenhaven var åben for offentligheden*
- ***Skiltning mangler generelt** over det hele med information*
- *Skiltning og oversigtsplan. Der **mangler generelt henvisning** til gode udkigspunkter i Gråsten, gåture forskellige steder og historiefortælling bl.a. om Henriks skulptur*
- ***Bedre way-finding** af lokale tilbud, tak!*
- *Der mangler mere information omkring Gråsten stierne og **skiltning, hvor man kan starte og slutte**. Vi ville gerne se dem og havde hørt om dem, men vi ved ikke præcis hvor stierne starter*
- *Marina Fiskenæs virker **usammenhængende** med resten af Gråsten*
- ***Der mangler** skiltning til de eksisterende restauranter*

Udfordring 3:

Flere restauranter og caféer

Der er stor efterspørgsel på et bedre og bredere udbud af caféer, restauranter og gastronomi generelt.

- *Der mangler **fede cafeer** og et sted med **god vin**. Der mangler også et sted, hvor **unge** kan hænge ud*
- *Det ville være hyggeligt med **en god cafe** i bymidten eller tæt på slottet, så man kan se hen til slottet*
- *Der mangler **flere cafeer eller spisesteder** både for turister, men vi kunne forstille os, at de lokale også har brug for det. Noget andet end pizza-steder. Hvordan kan der være tre, der kører, og så lige ved siden af hinanden?*
- ***Café mangler i byen**, især sådan et sødt sted som Det Gamle Apotek. Et "quirky" sted med retro ting, som de havde, kunne lokke unge kreative mennesker til byen, både lokalbefolkningen og turister*
- *Der mangler **et sted, hvor man kan få øl og vin**, uden det erTiinsoldaten. **Et mere classy sted**, hvor man har lyst til at invitere sin kammerat hen. Måske lidt lige som Visselulles i Sønderborg*
- *Vi **mangler god is**, kørte forbi Bondegårdsis fra Sønderborg, hvor og hvem sælger det i Gråsten?*
- ***Bedre kaffemuligheder!** - **Flere cafeer** og hyggelige steder!*
- *Ishus og cafeer mangler. **Vi kender ikke til restauranter uden for Fiskenæs***

Udfordring 4:

Lukkede butikker og manglende byliv

Mange af vores turister oplever Gråsten som en kedelig og stillestående by uden liv.

- ***Der er lukket mange steder. Der mangler mere byliv og flere butikker, tøj og turistbutikker.***
- *Virkelig ærgerligt med **alle de butikker der er lukkede i bymidten**!*
- *Der **mangler mere byliv** her, for mange butikker er lukkede*
- ***Død by** generelt, der mangler butikker og cafeer, der er åbne og især i højsæsonen!*
- ***Flere tøjbutikker og cafeer** ville være godt*
- ***Død by**, der mangler aktiviteter. Virker som en gennemfartsby*
- *Generelt føles der **tomt,** og gågaden er også tom*
- *Der er **pap foran vinduerne** i byen, det ligner lort*
- ***Der mangler liv**, slottet er ikke nok til at bringe liv til byen. Der er tomt generelt*

Fakta om BOSÆTNING
i Sønderborg- og Gråsten-området

Fakta om bosætning i Gråsten-området og Sønderborg kommune

Sønderborg Kommune er en af de mange danske kommuner, der kæmper med stigende urbanisering og negativ befolkningstilvækst. Igennem årene har diverse fremskrivninger af befolknings-udviklingen i Sønderborg kommune således tegnet et dystert billede af kurver, der kun gik én vej, nemlig nedad. Men på trods af de mange dommedagsprofetier, ligger befolkningstallet i både Sønderborg Kommune og Gråsten-området nogenlunde stabilt og har kun været langsomt nedadgående. For ti år siden, i 2015, havde Sønderborg 74.937 indbyggere og krydsede en kedelig milepæl, da kommunen kom under 75.000 indbyggere. I 2024 har kommunen 848 indbyggere færre, og befolkningstallet er per 1. januar 2025 opgjort til 74.089.

12% af kommunens indbyggere bor i Gråsten-området.

Befolkningsudvikling

	1. januar 2022	1. januar 2023	1. januar 2024	1. januar 2025
Sønderborg Kommune	73.732	74.308	74.152	74.089
Gråsten-området	8.883	8.938	8.925	8.888

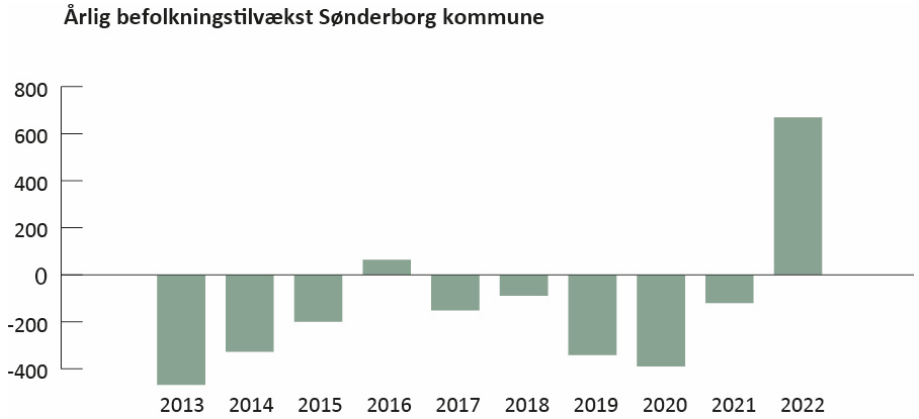

Fra Sønderborg Kommune Befolkningsprognose 2023-2027
*Den markante stigning i 2022 skyldes primært krigen i Ukraine, hvor Sønderborg Kommune har taget imod et stort antal flygtninge.

En kommunes befolkningsudvikling kan forklares ud fra tre parametre:

- Antallet af levendefødte fratrukket antallet af dødsfald (fødselsbalancen/-overskuddet)
- Antallet af tilflyttere fratrukket antallet af fraflyttere til og fra andre kommuner (nettotilflytningen)
- Antallet af indvandrere fratrukket antallet af udvandrere til og fra udlandet (nettoindvandringen)

Det vil sige, at selvom en kommune kan have succes med at tiltræk-ke indbyggere fra andre dele af landet og eller/udlandet, kan en negativ fødselsbalance fortsat resultere i en negativ befolknings-udvikling. Derfor er det vigtigt at anlægge et helhedsperspektiv på bosætning og befolkningsudvikling, da en lang række forskellige faktorer spiller ind.

Til- og afstrømning i Sønderborg Kommune

Til- og afstrømning i Sønderborg Kommune 2022-2024
Eksklusiv fødsler og dødsfald

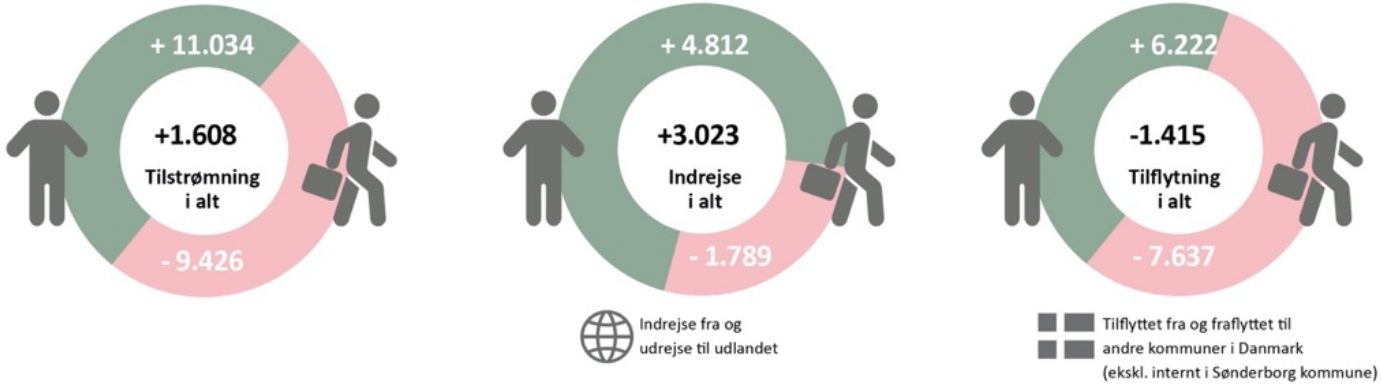

Tilstrømning og afstrømning i Sønderborg Kommune 2022-2024

År	Personer flyttet TIL Sønderborg Kommune	Personer flyttet FRA Sønderborg Kommune	Netto
2022	4.281	3.293	988
2023	3.416	3.165	251
2024	3.337	2.968	369
Ialt Sønderborg kom.	11.034	9.426	1.608
Heraf Grånsten-området	1.422	1.076	346

Nedenfor er til- og afstrømning specificeret i ind- og udrejste fra udlandet samt til- og fraflyttere fra andre kommuner i Danmark (interne flytninger i Sønderborg kommune er ikke medtaget).

År	Indrejst fra udland	Tilflyttet fra DK	Udrejst til udland	Fraflyttet til DK	Netto
2022	1.917	2.364	629	2.664	-20
2023	1.484	1.932	613	2.552	-58
2024	1.411	1.926	547	2.421	239
Ialt 2022-2024 Sønderborg	4.812	6.222	1.789	7.637	1.608
Heraf Grånsten-området	544	878	151	925	346

Flytning internt i Sønderborg Kommune 2024

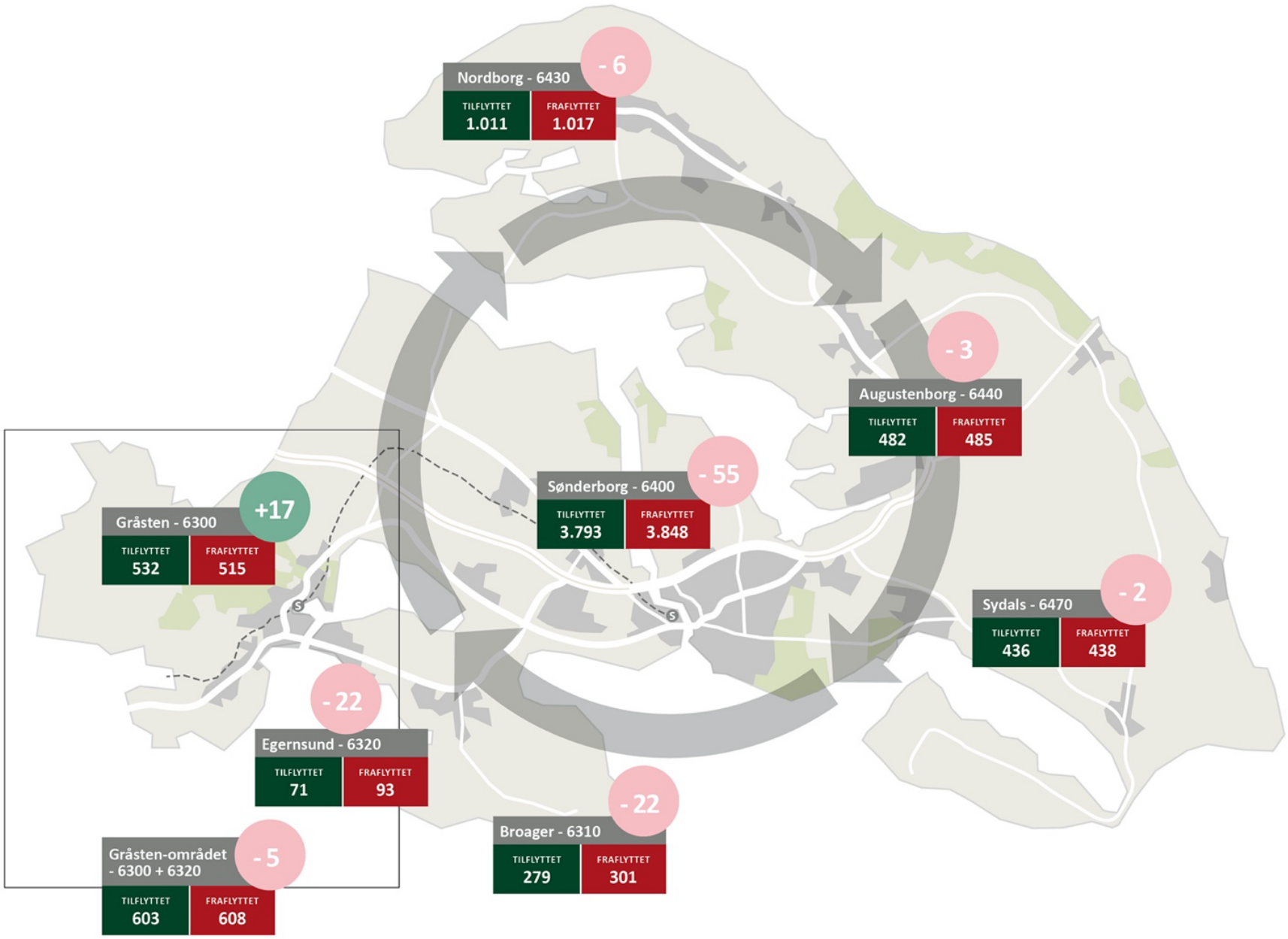

Sønderborg kommunes ambition: 77.000 indbyggere i 2030

Sønderborg Kommune arbejder målrettet på at vende den negative befolkningsudvikling og har sat et ambitiøst mål om, at kommunen i 2030 skal have 3.000 flere indbyggere end i dag, primært studerende og borgere i den erhvervsaktive alder. Når man ser på udviklingen over de seneste tyve år, står det klart, at det er et uhyre ambitiøst mål, som kan være meget vanskeligt at nå.

En så markant og historisk befolkningstilvækst vil kræve en målrettet og koordineret indsats på en lang række områder, ligesom det vil kræve, at også globale tendenser og udfordringer som stigende urbanisering og lave fødselsrater vender.

For faktum er, at ikke mange drømmer om at flytte til Sønderborg kommune. GoTo Sønderborgs analyse viser, at 2% af de respondenter, der kender til Sønderborg i større eller mindre omfang, kunne i høj eller meget høj grad overveje at flytte til Sønderborg. Gråsten Forums turismeanalyse synes at bekræfte dette billede

Fra turismeanalysen 2024

Når du nu har været her, er Gråsten så et sted, du kunne overveje at flytte til?	**Ja**	**3%**
	Måske	15%
	Nej	**82%**

Selvom den kritiske masse således ikke er enorm, er der et potentiale til stede. For det er naturligvis ikke et succeskriterie, at f.eks. 25% af alle i landet skal have lyst til at flytte til Sønderborg Kommune.

For at tiltrække og fastholde de 3.000 nye indbyggere til kommunen, har byrådet vedtaget Masterplan for Bosætning, Erhverv og Grøn Vækst 2024-2030. Med Masterplanen som afsæt vil Sønderborg Kommune samarbejde med partnere, erhvervsliv og øvrige aktører om følgende strategiske indsatser:

- **Styrke markedsføringen** af Sønderborg Kommune i samarbejde med GoTo Sønderborg med fokus på målgrupperne studerende, tilbageflyttere og udenlandsk arbejdskraft.
- Arbejde med en **styrket bosætningsindsats**, der inddrager kommunens forvaltninger og eksterne samarbejdspartnere i et helhedsorienteret perspektiv.
- Udvikle **kulturtilbud og events**, som styrker unge- og studielivet i kommunen og er med til at gøre Sønderborg til en mere attraktiv by at være ung og studerende i.
- **Styrke koblingen mellem turismeindsatsen** og arbejdet med at trække flere borgere til kommunen.
- Arbejde målrettet med at **fastholde tilflyttere** i kommunen med en **større inddragelse** af foreninger, **udviklingsfora**, landsbylaug mv.

Den svære fastholdelse

53% af de tilflyttere, der i 2021 flyttede til Sønderborg-området, er tre år efter flyttet igen. Dette tal er desværre stigende. Af de indbyggere, der flyttede til området i 2015, var 49,2% flyttet igen efter tre år. Af 2018-tilflytterne var 51% flyttet igen efter tre år. Der er således tale om et tydeligt mønster.

Hvor mange af de, der er tilstrømmet Sønderborg i perioden 2021-2024, er igen flyttet fra området?

Personer flyttet TIL kommunen		Fraflyttet igen i 2021	Fraflyttet igen i 2022	Fraflyttet igen i 2020	Fraflyttet igen i 2024	Fraflyttet igen i alt
2021:	3.366	532	606	372	278	(53%) 1.788
2022	4.281		691	688	374	(41%) 1.753
2023	3.416			504	539	(30%) 1.043
2024	3.368				506	(15%) 506

På trods af at der ligger et stort potentiale i at fastholde kommunens tilflyttere, er det et af de områder, der er dårligt belyst. Der er således ikke lavet en tilbundsgående undersøgelse af, hvorfor tilflytterne så hurtigt forlader området igen. Men det er værd at bemærke, at mønsteret ikke alene kan forklares med naturlige faktorer som f.eks. tidsbegrænsede studieophold, da det er tilflyttere i alle aldersgrupper, der igen forlader området. Forklaringen skal derfor også søges i bl.a. mangel på partnerjobs (jf. fakta om erhverv) samt nyuddannede, som det ikke lykkedes at fastholde i området.

Hvor Gråsten Forum ikke kan gøre meget for at ændre globale tendenser og udfordringer som stigende urbanisering og fødselsrater eller særlige Sønderborg-vilkår som beliggenhed samt manglende diversitet i erhvervsliv, statslige arbejdspladser og udbud af videregående uddannelser, kan der derimod gøres en væsentlig indsats for at fastholde tilflytte i Gråsten-området ved at tænke modtagelse og social integration af områdets tilflyttede. Ligeledes gør Gråsten Forum det rigtige ved konsekvent at fokusere på, hvordan livskvalitet og gode rammer hele tiden forbedres og er under udvikling i området.

Fakta om bosætning i Gråsten-området

Indbyggertal 2024	
Gråsten-området	8.890
Fødsler	43
Dødsfald	139

Familieforhold
Husstandstyper i Gråsten-området 2024

1.538	1.207	4.815	22	1.274	34
ENLIG KVINDE	ENLIG MAND	ÆGTEPAR FORSKELIGT KØN	ÆGTEPAR SAMME KØN/ REGISTRERET PARTNERSKAB	SAMBOENDE/ SAMLEVENDE PAR	IKKE HJEMME-BOENDE BØRN
17,3%	13,6%	54,2%	0,2%	14,3%	0,4%

Aldersfordeling blandt indbyggerne i Gråsten-området
1.877 hjemmeboende børn
7.009 voksne

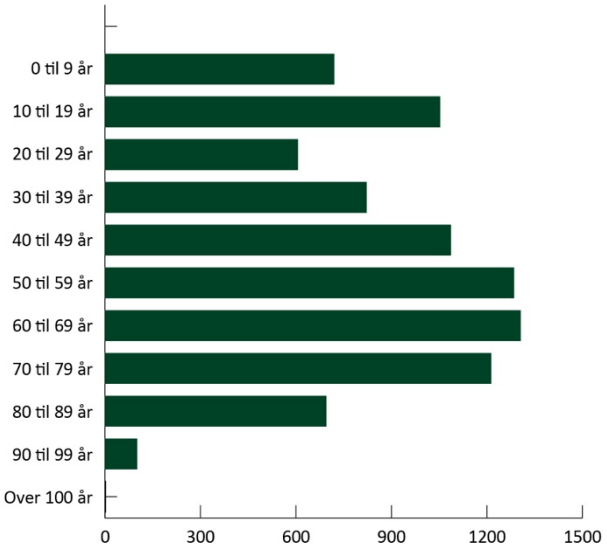

Indbyggere Gråsten fordelt efter boligart

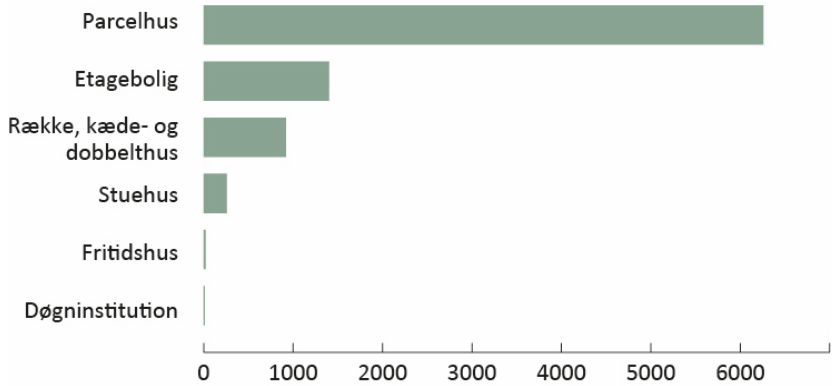

Til- og afstrømning i Gråsten-området 2024

Tilstrømning 2024 i Gråsten-området

Eksklusiv fødsler og dødsfald

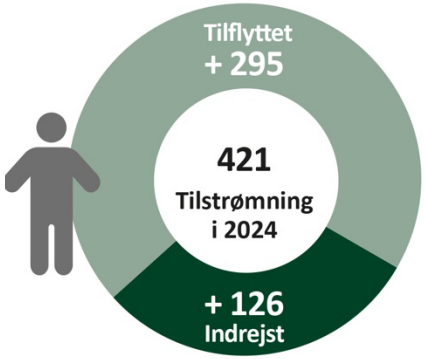

Familiestørrelser blandt tilflyttere og indrejste i 2024

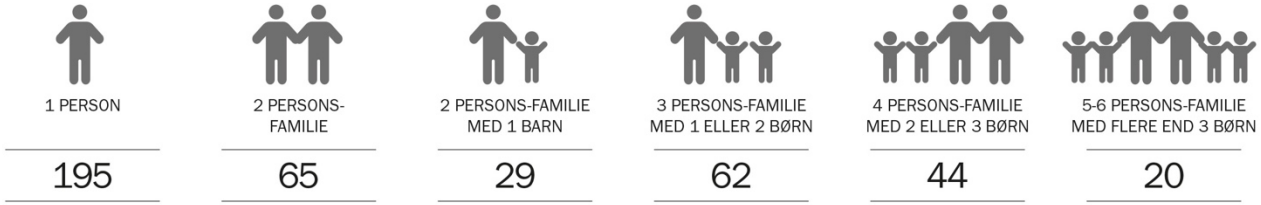

Note

Tilstrømning dækker over det samlede antal borgere dvs. både indrejste fra udlandet og tilflyttere fra øvrige danske kommuner. Det samme gælder for afstrømning, hvor det blot er udrejse fra Danmark og fraflytning til andre kommuner i stedet.

Hvor kom de fra?

Størst antal tilflyttere i fht. fraflyttere

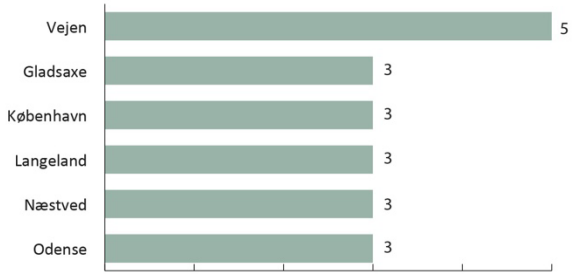

Top 5 udenlandske indrejste statsborgere

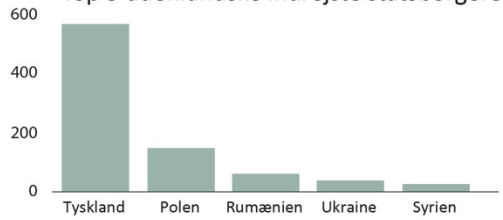

Tilstrømningens primære beskæftigelsessegment

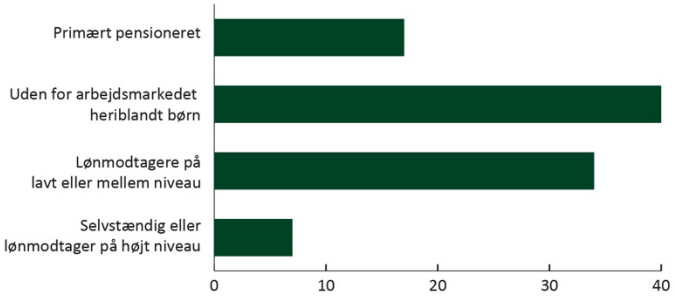

Afstrømning 2024

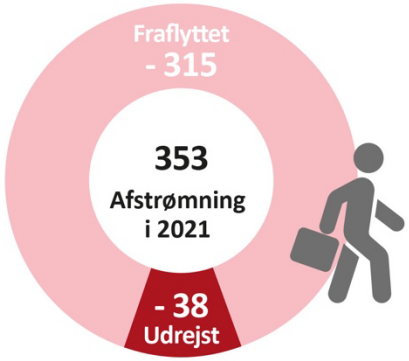

Familiestørrelser blandt fraflyttere og udrejste i 2024

1 PERSON	2 PERSONS-FAMILIE	2 PERSONS-FAMILIE MED 1 BARN	3 PERSONS-FAMILIE MED 1 ELLER 2 BØRN	4 PERSONS-FAMILIE MED 2 ELLER 3 BØRN	5-6 PERSONS-FAMILIE MED FLERE END 3 BØRN
144	46	26	62	41	26

Hvor flyttede de hen?

Størst antal fraflyttere i fht. tilflyttere

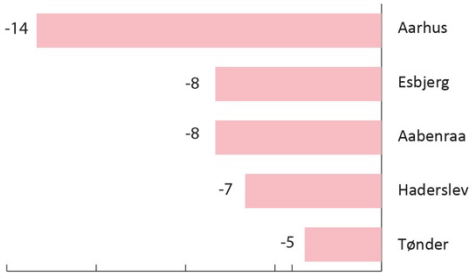

Hvilken boligtype flyttede de fra?

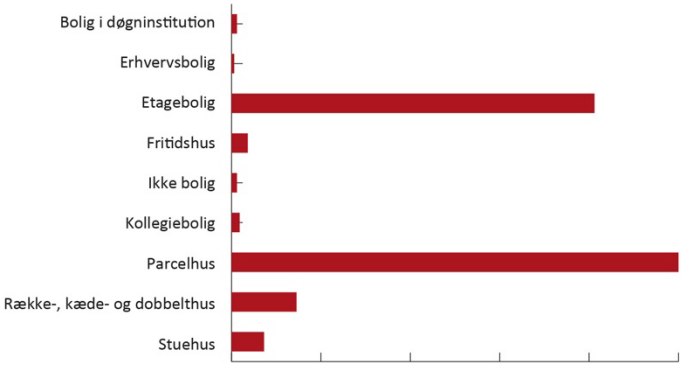

Hvor gamle var de, der flytter fra og til Gråsten-området

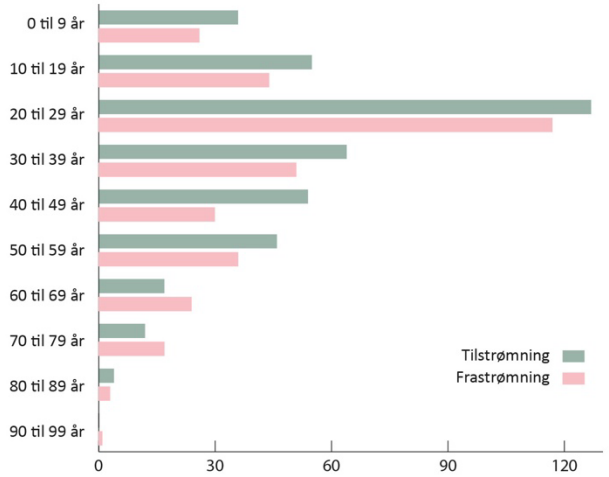

Det ved vi om vores tyske tilflyttere

- Tilflytterne bosætter sig i høj grad i postnummerdistriktet 6400 Sønderborg (30%), **efterfulgt af 6300 Gråsten (17 %),** 6470 Sydals (16%) og 6430 Nordborg (15%).
- De tyske tilflyttere har især forladt Tyskland pga. et ønske om at bo i bedre omgivelser (69%) samt lysten til at bo i et andet land (65%). For 46 % har utilfredsheden med den politiske ledelse i Tyskland spillet en vigtig rolle i denne sammenhæng.
- Målgruppen er især flyttet til Sønderborg Kommune pga. af sympati for den danske kultur (80%) med fokus på fællesskab, tolerance, tillid, hygge og børnevenlighed.
- I denne sammenhæng er særlig vigtige faktorer også ønsket om at bo tættere på naturen (76%) samt i trygge omgivelser (70%).

Hvad får folk til at flytte?

GoTo Sønderborg har spurgt potentielle tilflyttere om, hvad der er deres vigtigste kriterier, hvis de skulle overveje at flytte.

De tre topscorere er

- Gode jobmuligheder
- Attraktive boliger
- God natur med skov og strand

Borgeranalyse i Gråsten-området 2024

Gråsten Forum har som led i udarbejdelsen af nærværende masterplan initieret en borgeranalyse, der bl.a. har undersøgt, hvorfor de indbyggere, der bor i området, har valgt at bosætte sig her. Ligeledes har indbyggerne forholdt sig til områdets styrker og svagheder. Det er første gang i kommunens historie, at et lokalområde er blevet kortlagt så nøje og giver et unikt indblik i motivation for og opfattelse af at bo i et specifikt lokalområde.

Hvem har deltaget i analysen?

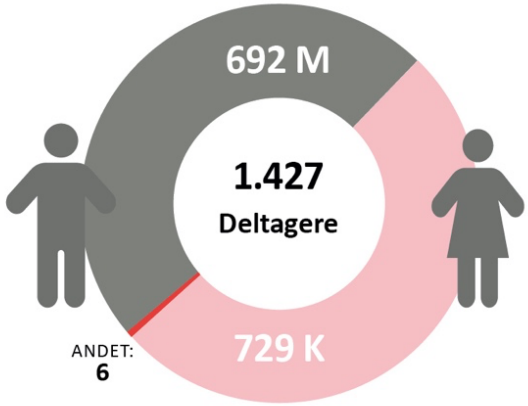

Sådan er borgeranalysen gennemført

Borgeranalysen er gennemført i perioden 12.-25. december 2024. Her modtog alle indbyggere over 18 år i postnummer 6300 Gråsten og 6320 Egernsund link til undersøgelsen i e-boks. I alt blev der udsendt spørgeskema til 6.794 personer. 1.427 indbyggere har besvaret spørgeskemaet, hvilket svarer til en svarprocent på 21. Det er en høj svarprocent for denne type undersøgelser, og analysens resultater må betragtes som repræsentative og valide for indbyggerne i Gråsten-området.

Spørgeskemaet består af knap 20 spørgsmål, der omhandler

- Grunddata til indbyggerprofil
- Valg af Gråsten-området som bopæl
- Oplevelse og vurdering af Gråsten-området
- Udvikling af Gråsten-området, herunder prioritering af Gråsten Forums fremtidige indsatsområder
- Frivilligt arbejde

Spørgeskemaet bestod af såvel lukkede spørgsmål med skaleringssvar som multiple choice kombineret med mulighed for kommentarer og åbne svarmuligheder.

Hvordan er deltagernes husstand sammensat?

KUN MIG	MIG OG BARN/BØRN	MIG OG ÆGTEFÆLLE/PARTNER	MIG, PARTNER OG VORES BØRN	MIG OG FORÆLDRE	MIG OG KAMMERAT ELLER ANDET	MIG OG SØSKENDE
274	70	706	327	24	18	8
19,2%	4,9%	49,5%	22,9%	1,7%	1,2%	0,6%

Deltagernes beskæftigelse

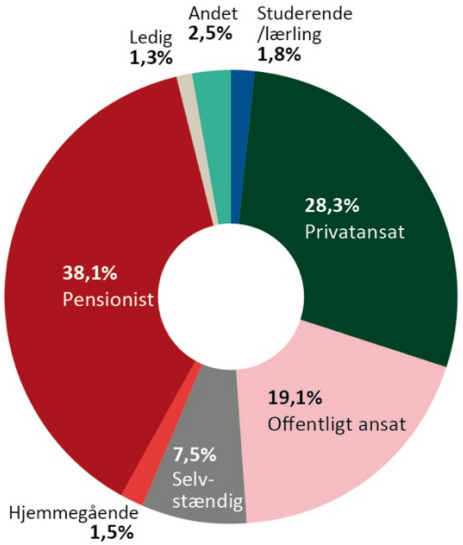

Deltagernes uddannelse

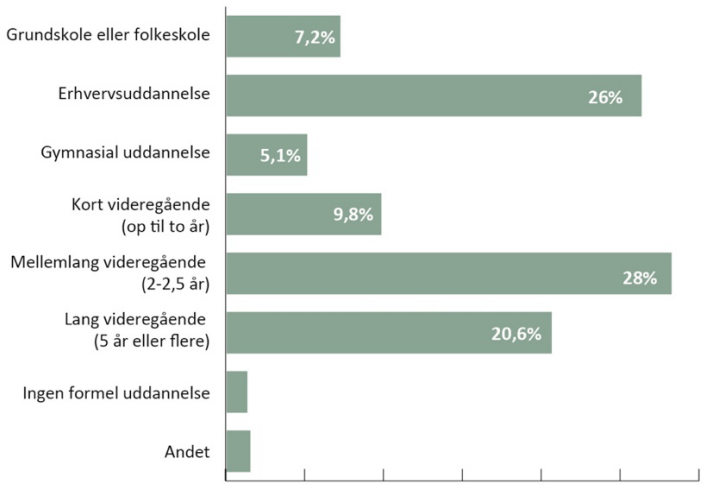

Deltagernes alder

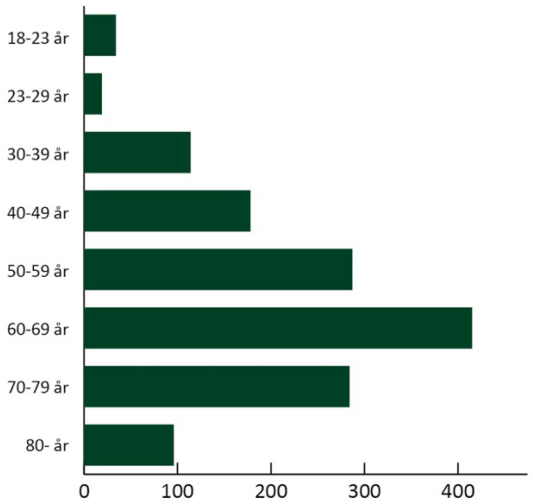

Hvorfor har vi valgt at bo i Gråsten-området?

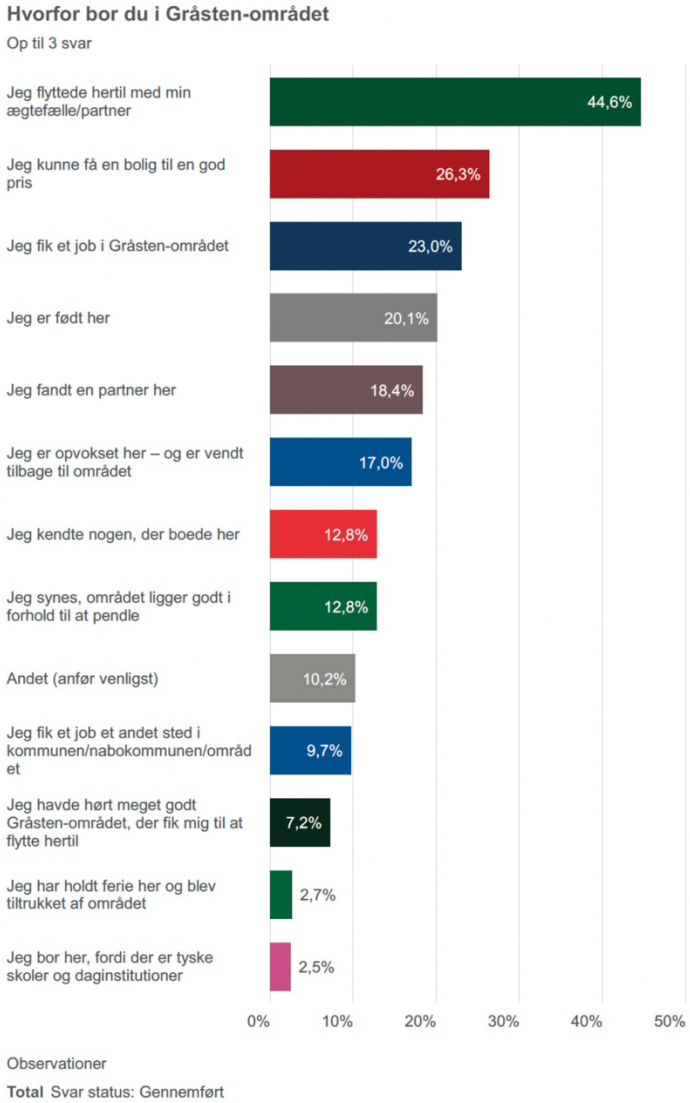

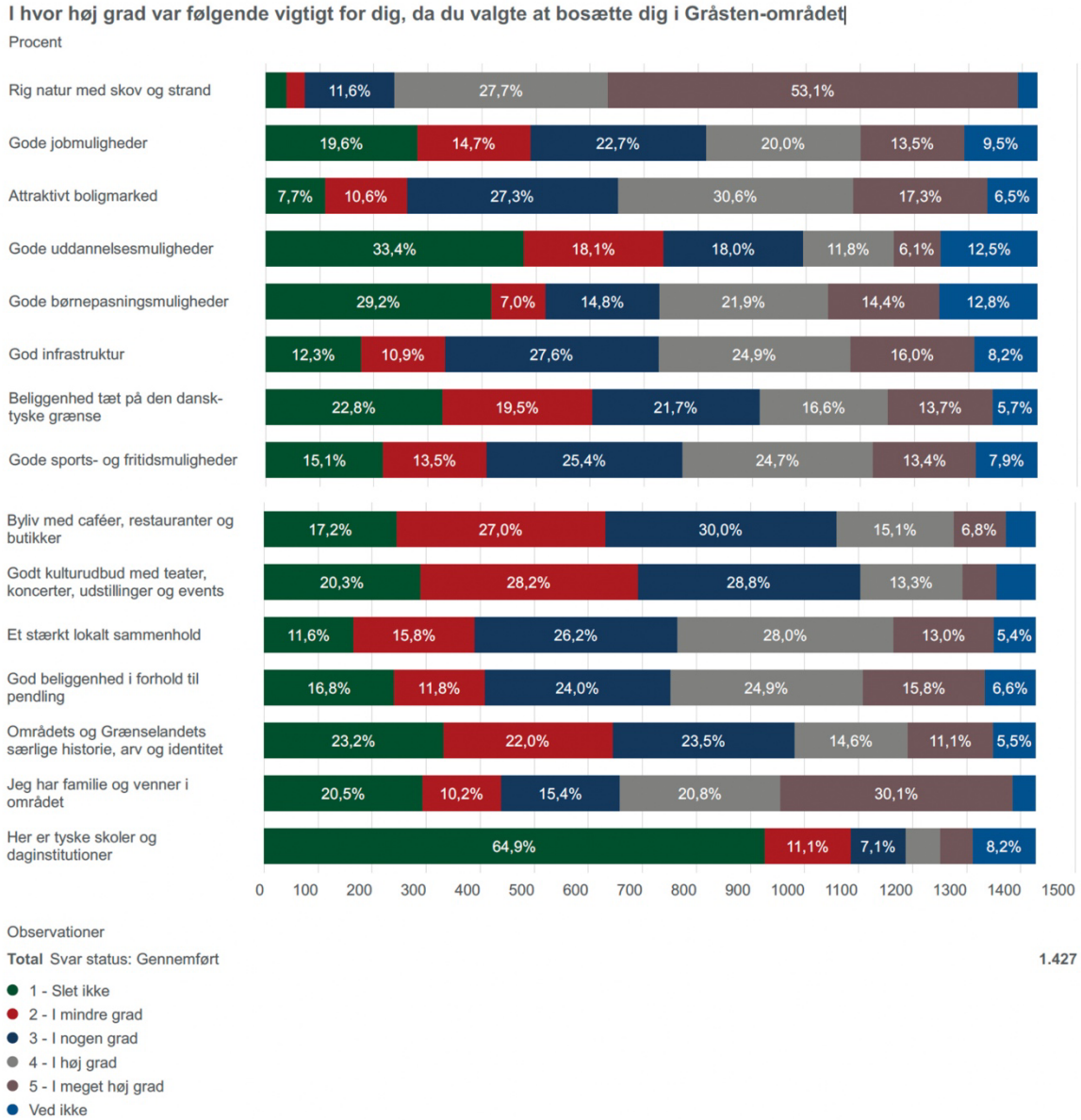

Hvad synes vi om at bo i Gråsten-området?

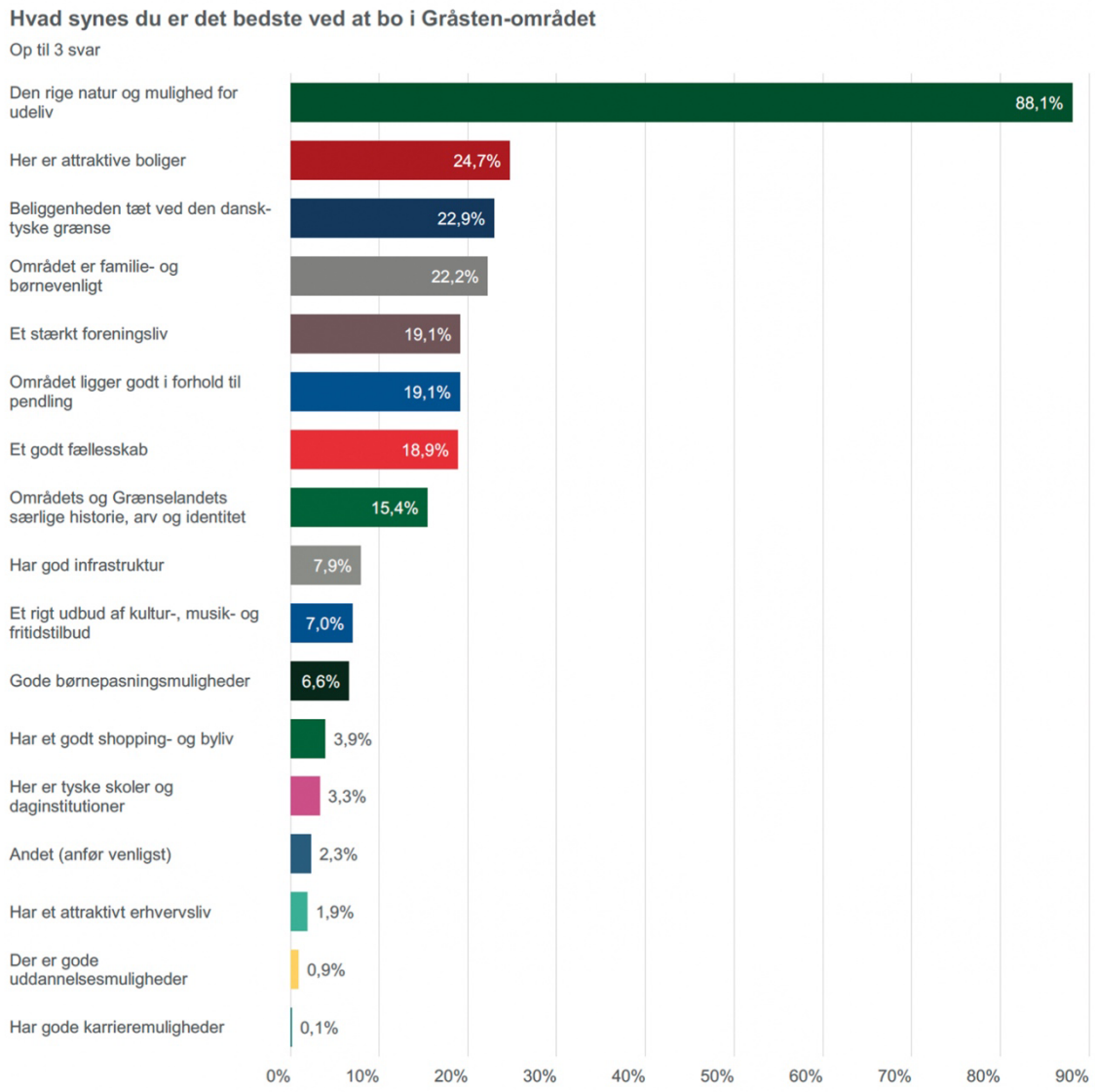

I hvor høj grad synes du, at Gråsten-området…

Procent

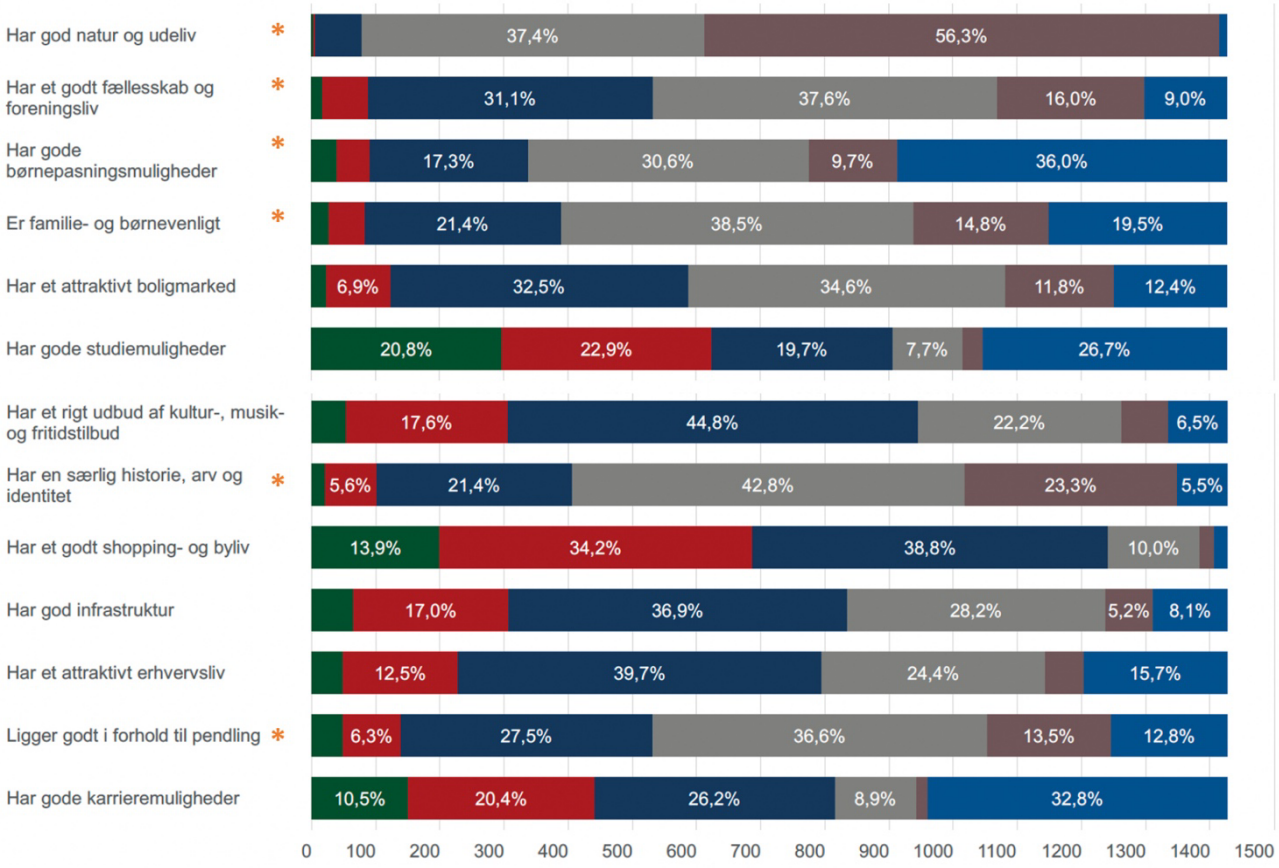

Observationer

Total Svar status: Gennemført **1.427**

- 1 - Slet ikke
- 2 - I mindre grad
- 3 - I nogen grad
- 4 - I høj grad
- 5 - I meget høj grad
- Ved ikke

De fleste af os vil gerne blive boende i Gråsten-området?

I hvor høj grad er Gråsten-området den ideelle ramme for det liv, du gerne vil leve?

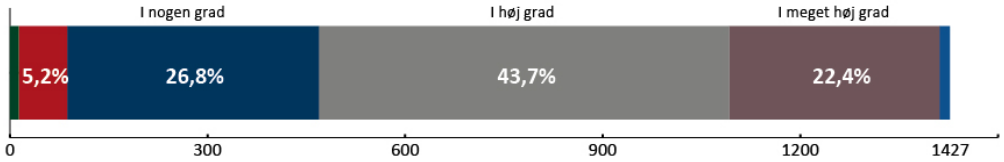

I hvor høj grad vil du gerne blive boende i Gråsten-området?

- Slet ikke
- I mindre grad
- I nogen grad
- I høj grad
- I meget høj grad
- Ved ikke

Fakta om ERHVERV
i Sønderborg- og Gråsten-området

Fakta om erhverv

Erhvervsstruktur i Sønderborg kommune og Gråsten-området

- Der er 3.656 private virksomheder i Sønderborg Kommune
- Ud ad disse er der 1.317 reelle virksomheder, der beskæftiger min. 0,5 årsværk
- 165 af de 1.317 virksomheder ligger i Gråsten og Egernsund

- Der er 33.626 arbejdspladser i Sønderborg kommune – 23.944 af dem er private arbejdspladser
- Der er 89 arbejdspladser pr. 100 indbyggere i alderen 26 til 66 – 63 af arbejdspladserne er private

- Iværksætteriet i Sønderborg-området ligger under landsgennemsnittet
- I perioden 2022-2023 er der i snit årligt blevet grundlagt 11,5 virksomhed i Gråsten-området

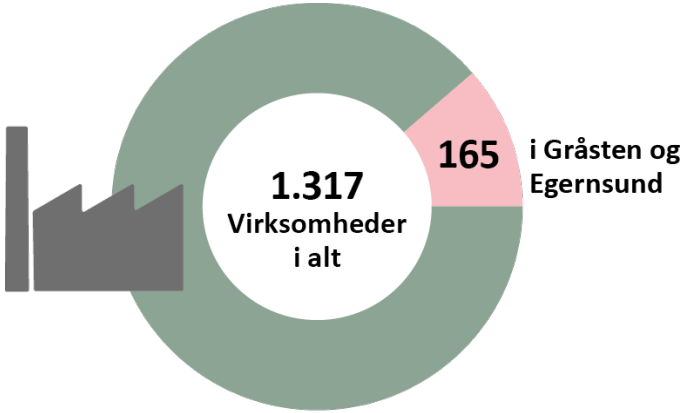

12,5% af virksomhederne i kommunen ligger i Gråsten og Egernsund (en lidt højere andel end de 12 % af indbyggerne)

Situationsbillede 2024		
Negativ befolkningsudvikling **- 0,6%** +3,1% i DK 2018-2023 (Danmarks Statistik)	Få erhvervsaktive i alderen 25-45 år **41,5%** 49,5% i DK pr. 1.1.2024 (Danmarks Statistik)	Færre privatskabte arbejdspladser de sidste 10 år **- 2.976** I forhold til resten af DK 2013-2023 ("Jobindsats")
Iværksætteri **Nr. 90 i DK** Antal etablerede CVR numre pr. 1000 borgere i SK / 2023 (Experian)	Antal virksomheder med +1 medarbejder **20,1 pr. 1.000 indb.** 27,5 pr. 1.000 indb. i DK 2023 (SVR / DUN & Bradstreet)	Antal af virksomheder med +10 medarbejdere **3,5 pr. 1.000 indb.** 4,7 pr. 1.000 indb. i DK 2023 (SVR / DUN & Bradstreet)

Kilde: Masterplan for Bosætning, Erhverv og Grøn Vækst, Sønderborg Kommune

Erhvervsstruktur og specialisering

Virksomheder i Sønderborg kommune, opgjort på type og branche, 2022/2023

Brancher	Firmaer (2022)	Iværksæt-tere (2023)	Gazeller (2023)*	Vækstlag (2023)*
Finansiering og forsikring	741	53		2
Handel	393	12	5	6
Ejendomshandel og udlejning	367	14		2
Landbrug, skovbrug og fiskeri	337	6		4
Bygge og anlæg	286	21	4	3
Undervisning, sundhed mv.	276	12	2	2
Industri m.v.	270	7	3	7
Videnservice	267	20	3	4
Rejsebureauer, rengøring og anden operationel service	165	10	1	2
Hoteller og restauranter	162	7		4
Andre serviceydelser mv.	147	11	1	1
Information og kommunikation	95	7	1	2
Transport	87	6	4	2
Kultur og fritid	63	5		
I alt	3.656	191	21	40
Andel af Landsdel Sydjylland	7,60%	8,70%	6,30%	5,40%

Kilde: Erhvervsstruktur i Sønderborg kommune 2024, eStatistik.dk

*Danmarks Statistik specialkørsel baseret på Generel Firmastatistik. Beregninger foretaget af eStatistik.*Iværksættere defineres som nye reelle virksomheder, der i etableringsåret eller året efter kan præstere, hvad der svarer til et halvt årsværk. Til Gazellerne er der taget udgangspunkt i Børsens gazellevirksomheder. For at blive Gazelle skal et selskab have haft positiv vækst hvert af de seneste fire år samt minimum have fordoblet omsætningen eller bruttofortjenesten på de fire år. Vækstlagsvirksomheder defineres som virksomheder, derover en toårig periode har haft en årlig gennemsnitlig vækst i årsværk på 20 procent eller derover, og i slutåret har mindst 5 ansatte. Iværksættere er her opgjort som virksomheder etableret i 2021 til 2023, der fortsat er aktive ultimo 2023.*

Virksomheder (opgjort i produktionsenheder) i Gråsten-området fordelt på brancher

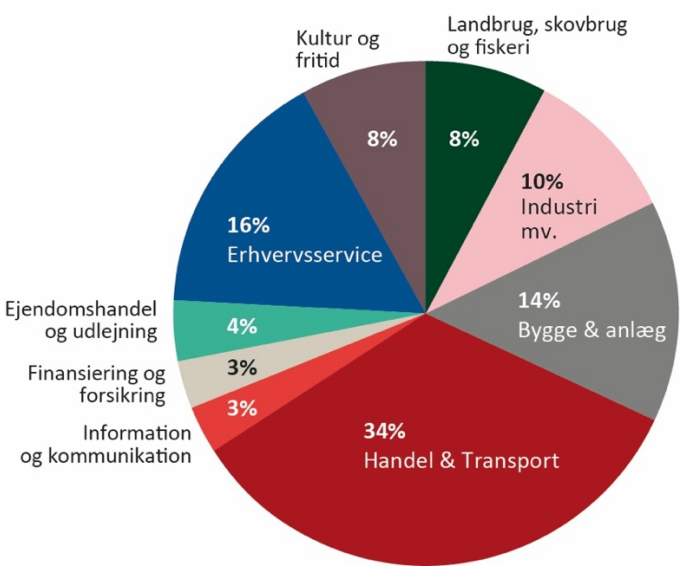

Kilde: GIS-data, Sønderborg Kommune

Erhvervsstruktur – privat sektor 2021

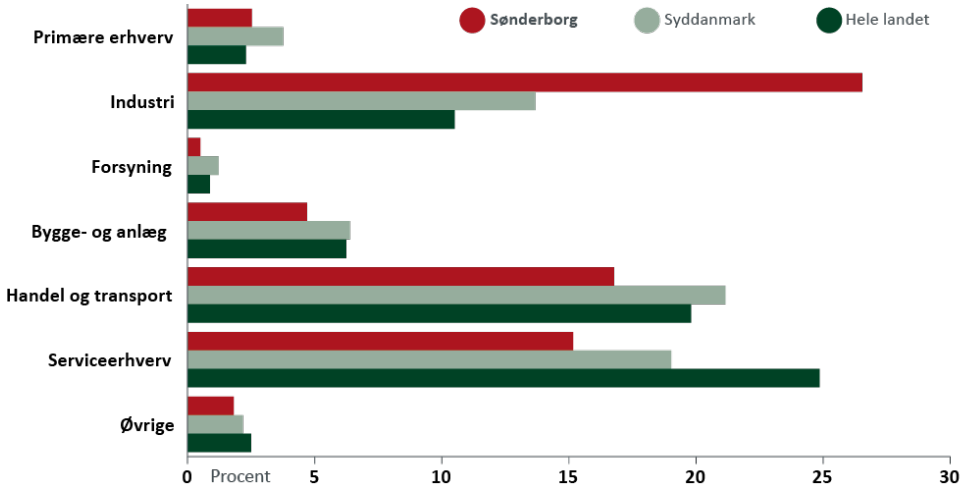

Figuren viser andelen af private arbejdspladser i pct. ud af det samlede antal arbejdspladser i kommunen, i Syddanmark og ihele landet opdelt på brancher i 2021.
Kilde: Danmarks Statistik - Tabel RAS301, bearbejdet af Region Syddanmark.

Udvikling i erhvervsstruktur 2019-2021

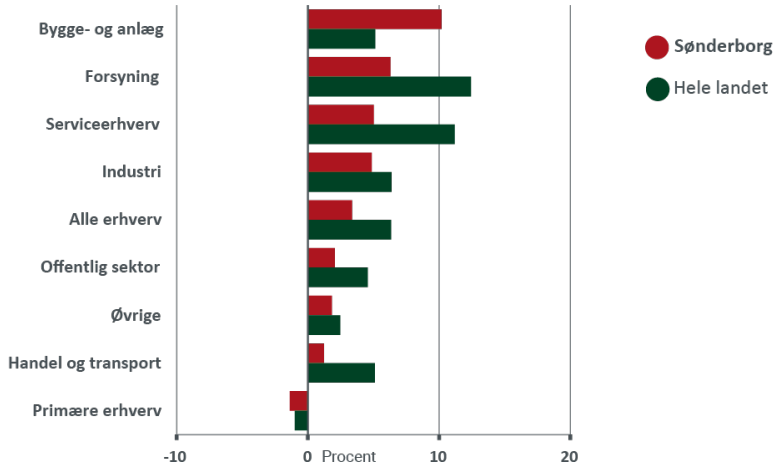

Figuren viser kommunens andel af arbejdspladser i pct. i hele landet inden for hver branche i 2021
Kilde: Danmarks Statistik - Tabel RAS301, bearbejdet af Region Syddanmark.

Erhvervsspecialicering 2021

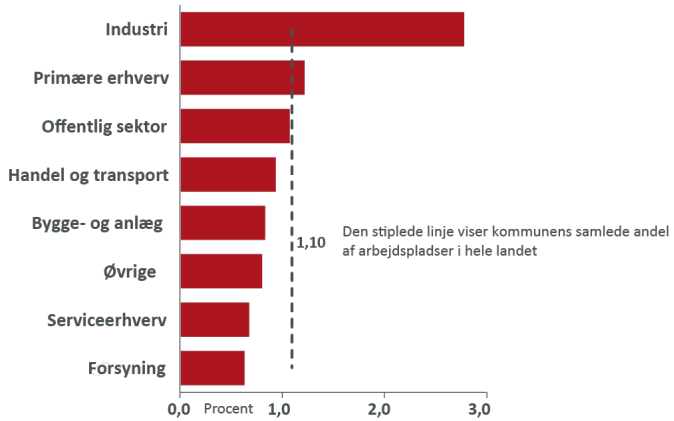

Figuren viser kommunens andel af arbejdspladser i pct. i hele landet inden for hver branche i 2021
Kilde: Danmarks Statistik - Tabel RAS301, bearbejdet af Region Syddanmark.

Kilde alle tre figurer på siden: Kontur 2023: Sønderborg Kommune

Arbejdspladser

Privat beskæftigelse og iværksætterjob, fordelt på branche, 2019

Branche	Beskæftigede, privat sektor	Iværksætternes jobskabelse	Iværksætternes jobandel
Landbrug, skovbrug og fiskeri	*876*	*20*	*2,3%*
Industri	*8.960*	*65*	*0,7%*
Energi og Forsyning	*107*		*0,0%*
Bygge og anlæg	*1.460*	*134*	*9,2%*
Handel	*4.632*	*104*	*2,2%*
Transport	*881*	*58*	*6,6%*
Hoteller og restauranter	*1.195*	*222*	*18,6%*
Information og kommunikation	*592*	*67*	*11,3%*
Finansiering, forsikring og ejendomshandel	*800*	*18*	*2,3%*
Videnservice	*617*	*52*	*8,4%*
Operationel service	*1.116*	*217*	*19,4%*
Undervisning og sundhed mv.	*1.543*	*177*	*11,5%*
Kultur og fritid	*402*	*20*	*5,0%*
Andre serviceydelser mv.	*431*	*82*	*19,0%*
Alle brancher	**23.612**	**1.236**	**5,2%**
Andel af Sydjylland	*9,0%*	*9,9%*	

Kilde: Erhvervsstruktur i Sønderborg kommune 2021, eStatistik.dk

Obs. Tabellen er fra 2019, og det har i skrivende stund ikke været muligt for Vækstrådet at opdatere tallene. Der er dog ingen indikatorer på, at det samlede billede skal have forskudt sig væsentligt i perioden 2020-2024.

Arbejdspladser i kommunen 2021

Kilde: Kontur 2023: Sønderborg Kommune

Byer med flere end 2.000 indbyggere	2021
Sønderborg	*19.422*
Nordborg	*4.148*
Gråsten	***2.451***
Guderup	*1.891*
Augustenborg	*992*

Udvikling i antal arbejdspladser 2020-2022

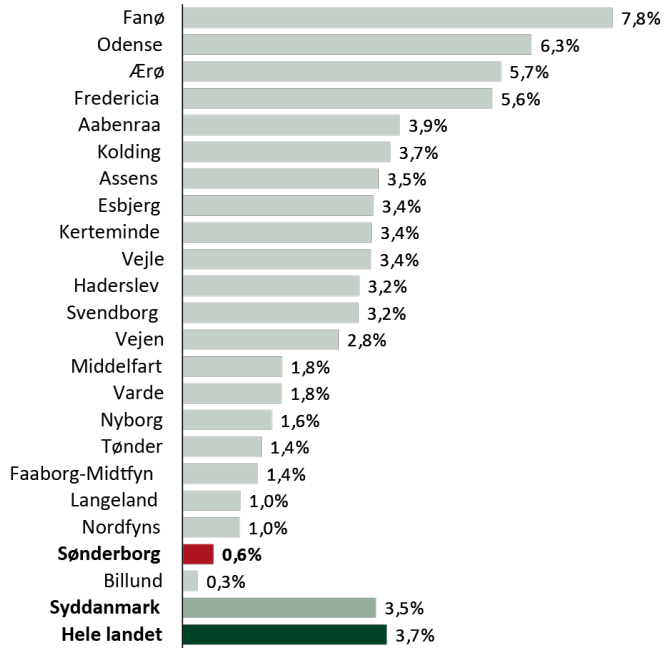

Kilde: Kontur 2023: Sønderborg Kommune

Figuren viser udviklingen i antal arbejdspladser i kommunerne, i Syddanmark og i hele landet i perioden 2020 til 2022 (ultimo november). Både offentlige og private arbejdspladser er medregnet.

Kilde: Danmarks Statistik - Tabel RAS301, bearbejdet af Region Syddanmark

Iværksætteri

Nye reelle virksomheder i Sønderborg Kommune, 2013-2022 (renset)

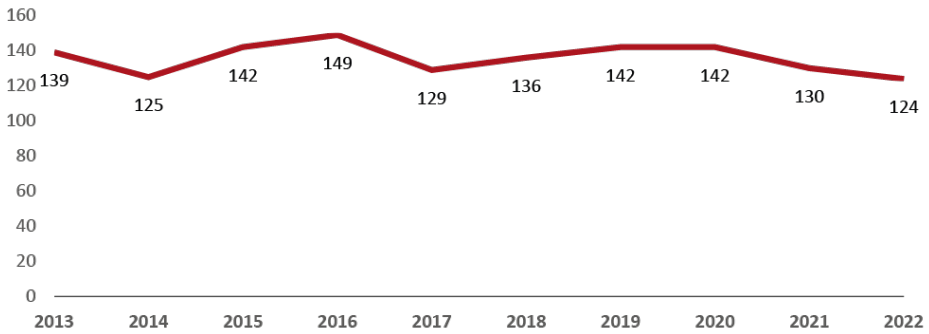

Kilde: Danmarks Statistiks iværksætterdatabase. En reel virksomhed er ifølge Danmarks Statistik en virksomhed der i etableringsåret eller året efter kan præstere hvad der svarer til et halvt årsværk. Fra 2022 inddrages ligeledes virksomhedens balance i afgrænsningen. Iværksættertallene for 2022 kan derfor ikke umiddelbart sammenlignes med de tidligere årgange. I figuren er tallene renset for virksomheder inden for finansiering og ejendomshandel.

Kilde: Erhvervsstruktur i Sønderborg kommune 2024, eStatistik.dk

Yderligere renset for bl.a. offentlig administration og virksomhed m.m. Kun virksomheder med min. 0,5 årsværk.

Etableringsår	2023	2022	2021	2020
Sønderborg-området	84	86	106	87
Heraf Grånsten-Området	12	14	10	10

Kilde: GIS-data, Sønderborg Kommune

Overlevelsesrater efter område, 2013-2022

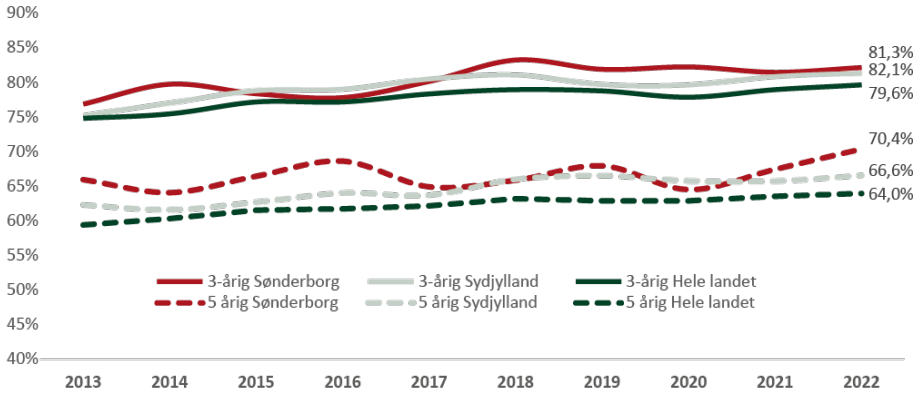

Kilde: Erhvervsstruktur i Sønderborg kommune 2024, eStatistik.dk

Etableringsrate nye virksomheder 2021

	Etableringsrate 2021
Assens	8,4%
Billund	9,8%
Esbjerg	9,3%
Fanø	8,3%
Fredericia	11,1%
Faaborg-Midtfyn	8,5%
Haderslev	9,0%
Kerteminde	9,1%
Kolding	10,7%
Langeland	9,1%
Middelfart	9,8%
Nordfyns	8,0%

	Etableringsrate 2021
Nyborg	9,6%
Odense	11,5%
Svendborg	10,3%
Sønderborg	**8,9%**
Tønder	7,9%
Varde	7,8%
Vejen	8,2%
Vejle	10,9%
Ærø	13,6%
Aabenraa	9,2%
Syddanmark	9,8%
Hele landet	10,9%

Kilde: Kontur 2023: Sønderborg Kommune

Erhvervsstrukturens og iværksætteriets udfordringer og muligheder

Et stærkt erhvervsliv er en grundforudsætning for et områdes vækst og udvikling. Velfærden finansieres af de skatteindtægter, som arbejdspladser og virksomheder genererer, og gode job- og karrieremuligheder er blandt de absolut vigtigste motivatorer for både bosætning og fastholdelse.

Sønderborg kommune er udfordret af, at områdets store styrke inden for job- og karrieremuligheder samtidig er den store svaghed. På den ene side kan Sønderborg-området tilbyde unikke job- og karrieremuligheder inden for energieffektivisering, cleantech og mekatronik. Som medarbejder i disse sektorer tilbyder områdets internationale, markedsledende virksomheder sammen med underskoven af små- og mellemstore virksomheder enhver tænkelig international karrieremulighed med adgang til bl.a. globale netværk, forskning og uddannelse. Mere end halvdelen (60 %) af Sønderborgs industrivirksomheder beskæftiger sig med energiløsninger, og hver 10. arbejdsplads i Sønderborg findes inden for energi og miljø.

Men på den anden side er der i Sønderborg-området mangel på arbejdspladser til højtuddannede ikke-ingeniører som f.eks. akademikere og djøf'ere – altså partnerjobs. For de attraktive medarbejdere i industriklyngerne danner ofte par med ligeså højtuddannede og karrieremindede partnere som dem selv. Årtiers centralisering har medvirket til at skærpe problemet, da det har medført tab af attraktive arbejdspladser i den offentlige sektor.

Ligeledes er der i Sønderborg-områdets erhvervsfremmende indsats en historisk tendens til et primært fokus på energieffektivisering, cleantech og mekatronik frem for en mere brancheneutral tilgang.

Derfor er diversitet i brancher og partnerjobs vigtige

I de tilfælde hvor en potentiel tilflytter har en partner, er partnerens karrieremuligheder en afgørende faktor for både tiltrækning og fastholdelse. Kan partneren ikke finde relevant og meningsfuld beskæftigelse, kan det være meget vanskeligt at overbevise denne om, at det er en god idé at flytte til Sønderborg kommune. Det kan også betyde, at familien ikke flytter med den nye medarbejder, hvilket for mange familier ikke er en langtidsholdbar situation. Den ansættende virksomhed må derfor være indstillet på, at det vil blive vanskeligt at fastholde medarbejderen i en længere årrække. Ligeledes har det stor indflydelse på fraflytning, når den ene part ikke kan finde relevant arbejde og dermed ikke har mulighed for at udleve egne faglige ambitioner eller danne værdifulde netværk via arbejdspladsen.

Stort potentiale i udvikling af underrepræsenterede brancher

Der er 270 virksomheder i branchekategorien Industri i Sønderborg Kommune, hvilket svarer til 7,4% af områdets virksomheder. Knap 100 af disse beskæftiger sig med energieffektivisering. Målt på antallet af virksomheder er det ikke mange, men grundet Danfoss, Linak og de smv'er, der på den ene eller anden måde er udsprunget heraf eller fungerer som leverandører til de internationale masto-

donter, er antallet af arbejdspladser i industrisektoren højt. Knap 40% af alle arbejdspladser i den private sektor i Sønderborg kommune findes således inden for industri og energi.

Det betyder, at Sønderborg kommune på landsplan er overrepræsenteret hvad angår industri, men underrepræsenteret inden for en lang række andre brancher. Der ligger et stort potentiale i udvikling af begge dele.

Det blev allerede slået fast i 2004 i den såkaldte Monitor-analyse, som BMC Fonden fik udarbejdet og som er styrende for fondens investeringer i kommunen. Anbefalingerne i Monitor-rapporten er, at Sønderborg først og fremmest skal udvikle de brancheklynger, der er underrepræsenterede i landsdelen. Her er tale om en række jobtunge serviceklynger, der er vækstacceleratorer i både Danmark og USA. Det vurderes f.eks., at der er et stort potentiale for vækst og jobskabelse inden for turisme og business service i Sønderjylland. Herudover bliver det anbefalet af udnytte og udvikle de eksisterende styrkepositioner inden for mekatronik (i dag også cleantech/energieffektivisering) samt udvikle et stærkt iværksættermiljø, der både kan understøtte og vække de underrepræsenterede brancheklynger og styrkepositioner.

Dette er også anbefalinger, der gælder i dag, hvor en succesfuld erhvervsfremme kræver et ligeligt fokus på både den grønne vækst og udvikling af underrepræsenterede brancher.

Ambition: 2.000 flere arbejdspladser i 2030

Byrådet har i 2024 vedtaget Masterplan for Bosætning, Erhverv og Grøn Vækst. For erhvervsudviklingen er det konkrete mål at skabe 2.000 flere arbejdspladser i 2030. Som navnet antyder, er det primære fokus i erhvervsudviklingen fortsat på industri, cleantech og energieffektivisering. Kommunen ønsker således både at tiltrække flere virksomheder inden for grøn teknologi, udvikle de bestående samt styrke iværksætteriet på området.

Skal målet om 2.000 flere arbejdspladser nås, kræver det dog i høj grad også vækst og udvikling i de underrepræsenterede brancher, og dette har kommunen primært øje for i den fremtidige iværksætterindsats. Den er nemlig delt i to spor: Iværksætteri i bredden og iværksætteri i dybden.

Fra Masterplan for Bosætning, Erhverv og Grøn Vækst 2024

Vi skal have 2.000 flere arbejdspladser i 2030
Sammen med Sønderborg Vækstråd vil vi styrke kommunens erhvervsfremmeindsats, og vi vil have et øget fokus på iværksætteri og vækst i SMV'er understøttet af ProjectZero.

Iværksætteri: Strategiske indsatser
Med Masterplanen som afsæt vil Sønderborg Kommune i samarbejde med partnere, erhvervsliv og øvrige aktører:

1. Iværksætteri i bredden

- Styrke en samlet iværksætterindsats i regi af Sønderborg Vækstråd med fokus på at understøtte iværksætteri i bredden. Indsatsen skal sikre, at iværksættere inden for alle brancher, også turisme, har mulighed for støtte og vejledning til videreudvikling.
- Skabe rammerne for udvikling af iværksættermiljøer, hvor iværksættere kan mødes og sparre på tværs af brancher.
- Arbejde med en styrket kobling mellem iværksætteri og dagtilbud og skole, så børn allerede i en tidlig alder stimuleres til kreativ tænkning og får kendskab til mulighederne for iværksætteri. Med konkrete projekter skal der arbejdes på at styrke fødekæden for iværksætteri.
- Igangsætte konkrete projekter og undervisningsforløb på ungdomsuddannelserne – i tæt samarbejde med uddannelsesinstitutionerne – der bygger oven på arbejdet i grundskolerne og er med til at styrke fødekæden for iværksætteri.

2. Iværksætteri i dybden

- Etablere et partnerskab på tværs af universitet, erhvervsliv og kommune som udgangspunkt for etableringen af et start-up økosystem for vækst-iværksættere inden for styrkepositionen med energiteknologiske løsninger. Udgangspunktet er en tæt forankring omkring universitetet.
- Skabe grundlaget for udviklingen af en investorplatform, der skal understøtte startups med potentiale for skalering – med risikovillig kapital og forretningsforståelse.
- Udnytte potentialet for at styrke iværksætterindsatsen med spin-offs fra eksisterende virksomheder inden for styrkepositionen med energiteknologiske løsninger.

Anbefaling:
Fokus på iværksætteri i bredden

At der fokuseres på **iværksætteri i bredden** i den fremtidige udvikling af Gråsten-området, herunder i udviklingen af et iværksættermiljø i midtbyen (jf. udviklingsspor 2).
Dette skyldes tre faktorer:

1. For det første er det et udtalt behov og ønske at skabe mere liv i Gråsten-området med mere handel og flere butikker, restaurationer og oplevelser. Derfor bør iværksætter-indsatsen understøtte nye virksomheder inden for disse områder, altså inden for turisme, service og handel, der alle er vækstacceleratorer
2. For det andet er den kritiske masse af iværksættere og iværksættervirksomheder inden for energieffektivisering og cleantech alt for lille til, at det giver mening for Gråsten/ Egernsund som lokalområde at gøre en særlig indsats. Her peges der i stedet på samarbejde med og tilbud via Vækst-rådet og det nyetablererde STEAR
3. For det tredje peger forskningen i dansk iværksætteri på, at en succesfuld iværksætterindsats kræver, at der rettes fokus på det spirende, de mange og de almindelige, også kaldet hverdagsiværksættere. For det er blandt dem, at fremtidens gazeller og store virksomheder skal findes – vi ved blot ikke hvem på forhånd

.

Hverdagsiværksættere skaber arbejdspladser

Det er de færreste iværksættervirksomheder, der bliver skalerbare højvækstvirksomheder, men det gør dem ikke mindre værdifulde. F.eks. var der ifølge Danmarks Statistik 248 højvækstvirksomheder i perioden 2018-2021, der i samme periode tilsammen skabte 4.719 nye årsværk.

Selvom det er mange, er det stadig småting sammenlignet med, at der alene i 2017 blev startet 19.200 iværksættervirksomheder. Hvis de blot i gennemsnit beskæftiger sig selv, har de **skabt fire gange som mange årsværk** som højvækstvirksomhederne på blot et enkelt år.

Del 2

Fire fremtidige udviklingsspor

Fremtidens fire udviklingsspor

Det samlede data- og analysegrundlag tegner et klart og sammenhængende billede af fire frugtbare udviklingsspor i det fremtidige udviklingsarbejde i Gråsten-området. Det er de fire spor, der vurderes at have det største udviklingspotentiale og er derfor de fire områder, som skal prioriteres i den fremtidige indsats. Det er ligeledes de spor, som både indbyggerne og områdets turister efterlyser og peger på som nøglefaktorer i den ønskede udvikling, ligesom de på mange måder er en naturlig videreførelse af Gråsten Forums hidtidige masterplan, fyrtårne og fokusområder. Sporene tager udgangspunkt i at styrke, udvikle og nytænke alt det gode, som Gråsten-området har og gøre det endnu bedre, synligt og tilgængeligt for både indbyggere og turister.

De fire spor er:

1. **Et aktivt liv midt i naturen: Oplevelser, aktiviteter og tilgængelighed for alle**
2. **Udvikling af et dynamisk handels- og erhvervsliv med særlig fokus på revitalisering af Gråsten bymidte**
3. **Udnyttelse af den unikke royale styrkeposition og potentialet i Gråsten Æblet**
4. **Gråsten skal opdages og opleves: Bedre skiltning og wayfinding**

Alle de handlinger og indsatser, der knytter sig til hvert af de fire spor, er ligeledes fremkommet på baggrund af dels analyse- og datagrundlaget, dels visionsworkshop og workshop med Gråsten Forums bestyrelse og dels videreførelse fra den tidligere Masterplan for Gråsten-området.

Spor 1:
Et aktivt liv midt i naturen:
Oplevelser,aktiviteter og tilgængelighed for alle

Spor 1:
Et aktivt liv midt i naturen: Oplevelser, aktiviteter og tilgængelighed for alle

Gråsten-områdets enestående natur er en af områdets allerstærkeste styrkepositioner og trumfkort. Den rige og varierede natur har afgørende betydning for alle – såvel dem, der bor her som vores potentielle tilflyttere og turisterne.

For indbyggerne i Gråsten-området er naturen og udelivet områdets absolut vigtigste aktiv og en forudsætning for det gode liv, der leves i området. For 90,4% var naturen vigtig, da de valgte at bosætte sig i området, og for 78,4% heraf endda i høj eller meget høj grad. 88,1% af lokalbefolkningen synes, at naturen er noget af det bedste ved at bo i Gråsten-området, og 98,8% synes at Gråsten-området har god natur og udeliv, heraf 93% i høj eller meget høj grad.

For potentielle tilflyttere til Gråsten-området er den gode og rige natur afgørende. GoTo Sønderborg har spurgt potentielle tilflyttere om, hvad der er deres vigtigste kriterier, hvis de skulle overveje at flytte til en anden by. De tre topscorere er attraktive boliger, gode jobmuligheder og en god natur med skov og strand, og 74% af respondenterne forbinder allerede Sønderborg med god natur og udeliv. Ligeledes er de tyske tilflytteres motivation for at flytte til kommunen blevet undersøgt, og for 76% af de tyske tilflyttere er ønsket om at bo tættere på naturen en særlig vigtig faktor.

Heller ikke turisterne er i tvivl om, at naturen er et afgørende trækplaster. Deres topprioritet, når de vælger feriedestination, er således naturen (94%) samt aktiviteterne i den (73%) og strandliv (77%). 90% af vores lokale turister svarer ligeledes, at de gerne vil opleve naturen omkring Gråsten – selvom blot 10% uhjulpen svarer, at de har planlagt naturoplevelser under deres besøg, hvilket vidner om et stort uforløst potentiale.

Gråsten-områdets enestående natur er på alle måder et aktiv med meget stor betydning, potentiale og tiltrækningskraft på alle målgrupper. Derfor er der al mulig evidens og god grund til, at naturoplevelser og aktiviteter i naturen prioriters højt i de kommende ti års udviklingsarbejde. Dette blev bekræftet på Gråsten Forums visionsworkshop, hvor der fremkom en lang række gode idéer og udviklingsmuligheder til det fremtidige arbejde.

Tilgængelighed og udvikling af forskellige former for oplevelser og aktiviteter i naturen er ligeledes et højt ønske hos områdets indbyggere. Det viser den gennemførte borgeranalyse, hvor det også er værd at bemærke, at mange borgere i det åbne kommentarspor understreger vigtigheden af, at udviklingen sker i respekt for naturen, og at vi skal beskytte og bevare det, der er mest værdifuldt for os.

FRA BORGERANALYSEN:
Hvad synes du, Gråsten Forum skal prioritere i de kommende års arbejde med udvikling i Gråsten-området – hvad er vigtigt for dig?
(Op til 3 svar)

Svarmuligheder indenfor eller med snitflade til natur-sporet:

20,9%
Arbejde for flere oplevelsesmuligheder i naturen som f.eks. naturoplevelsessti, tematiserede ruter, ud-kigsposter for fugle- og dyreliv, outdoorområder med shelters og udekøkken m.m.

20,1%
Anlæggelse af et havnebad i Gråsten havn med vinterbadning og sauna

19,8%
Udvikle oplevelsesruter rundt i området med fokus på f.eks. kunst, kultur, natur og historie

12,8%: Videreudvikling af Ahlmannsparken

10,9%
Videreudvikling af vinterfaciliteter i Alnor Strandpark

9,9%
En eller flere store temalegepladser, der passer til Gråstenområdet, som f.eks. en kongelig legeplads, en legeplads med æbletema eller lign.

9,3%: Udvikle tur- og aktivitetssejladser på Nybøl Nor og Fjord

4,2%
Sørge for at lokale foreningers aktiviteter og tilbud bliver synlige for turisterne

Det siger lokalbefolkningen: Syv udvalgte eksempler

”Fokus på naturen, så vi får folk ud i naturen. Udbygning af stisystemer med oplevelser, havnebad, etablering af vinterbade-muligheder på strandene.”

”Vi bør udnytte at vi har en flot varieret natur med hav, strande, søer og skov.”

”Etablering af en naturcykelsti ved Buskmosevej, som følger terrænet bag de levende hegn. I forlængelse heraf skiltning af smukke cykelruter for turister og friluftsinteresserede. Omlægning af landbrugsjord til natur i forlængelse af den grønne trepart. Udpegning af områder til skovrejsning og naturgenopretning af vandløb og vådområder til forbedring af biodiversiteten og alvorlig sænkning af kvælstoftilførslen til bæk, sø og Flensborg Fjord. Det burde være en meget vigtig del for Gråsten Forum at engagere sig i. Det drejer sig om en bæredygtig fremtid for Gråsten, som vi kan være vores børnebørn bekendte, og som sætter Gråsten på det grønne landkort.”

”Lave en kæmpe naturlegeplads i Gråsten skov, hvor man udnytter naturen og laver gangbroer i træerne.”

”Anlæg en trampesti langs Gejlå, der går fra åens udspring/Kværs mod syd i retning af Hokkerup, Holbøl, Hønsnap og gerne helt til Gendarmstien. Kald den "Gejlå-Camino" eller "Kværs Camino". Kværs Bakker! Bakkerne ligger på sydøst siden af Kværs og har den perfekte hældning til at blive brugt til kælkebakke og lignende.”

”Værn om naturområderne og de små lokalsamfund! Pas på, at I ikke med alle jeres gode intentioner om vækst og velstand for området, kommer til at ødelægge det, vi alle elsker ved det, nemlig den ro og fred, man ikke kan finde i større byområder. Hold butikker og arrangementer nogenlunde indenfor byzonen, hvor den slags hører til.”

”Undgå overbebyggelse af vores unikke natur - lad Gråsten i al fremtid forblive et rart sted for naturbegavede mennesker.”

Indsatser og handlinger
Spor 1

Til vands	Videreudvikling af tur- og aktivitetssejladser på Nor og Fjord i samarbejde med relevante aktører og partnere med både fokus på udvikling af den maritime turisme samt oplevelser for turister og lokalbefolkning. F.eks. • Temature: Fiske-turbåde, marsvin-safari • Ørredvandring og -fiskeri ved Nybøl Nor • Ruter på vandet • Cykelfærgen helt ind i Gråsten Havn
	Havnebad i Gråsten havn med vinterbadning og sauna
	Videreudvikling af vinterfaciliteter Alnor Strandpark
	Vandsport på Nybøl Nor: Leje af SUB, kajak, vandcykler og robåde
	Aflåste Kajak-P-pladser (hop af/på)

Til lands	Udvikling og tematisering af ruter i samarbejde med relevante aktører og partnere (skal koordineres med lignende aktiviteter i spor 3: Kongesporet) • Aktive ruter: Løbe-, orienterings-, kondi- og bike-ruter • Stille-ruter med yoga og mindfulness – med coach • Book en guide, f.eks. områdets fauna og flora, smag på naturen, historier fra skoven (naturvejleder, biolog, lystfisker, kok, historiker, formidler osv. – skal kunne bookes på Destination Sønderjyllands bookingportal) • Temature som Svampetur, Nattens dyreliv, Lær at fiske og Naturfoto-tur
	Anlæggelse af Natur-oplevelsessti langs vandet fra Egernsundbroen til havnen
	Outdoor-område ved Nybøl Nor med bl.a. tegl-shelters på vandet og udekøkken mv.
	Naturlegeplads/legeområder/børneforhindringsbane (skal koordineres med tematiserede legepladser i spor 3: Det royale spor Anlæggelse af en eller flere naturlegeplader med børneforhindringsbane og parcour.

Til lands	Vedvarende og løbende fokus på udvikling af gendarmstien og afstikkere herfra: Udbygning af faciliteter i forbindelse med Gendarmstien som f.eks. bænke, affaldsspande, toiletter, shelterpladser, madpakke-oaser, udekøkkener, bålpladser osv.
	Udkigsposter for fugle- og dyreliv på relevante lokationer
	Målrettet indsats for at få flere naturoplevelser fra Gråsten med i Naturkalenderen og Naturland.dk
	Hejselift til kælkebakke
	Renovering af Gartnerslugten i Rinkenæs
	Kørende ishus, køb en madpakke og andre lignende tilbud i højsæson

Nem adgang til alt det, foreninger og omgivelser byder på – for både indbyggere og turister	Ahlmannsparken fase 2: Følger igangværende plan
	Inspirere og skabe rammer, så foreningerne kan tilbyde aktiviteter til ikke-medlemmer – turister og beboere (f.eks. ledsaget/guidet dags-medlem)
	Outdoorsport og naturoplevelser på skoleskemaet på Gråsten-områdets skoler
	Skiltning af naturoplevelser, events og muligheder på infotavler: Se Spor 4: Skiltning, nudging og wayfinding. Jf. også rammevilkår markedsføring og kommunikation.

Spor 2:
Udvikling af et dynamisk handels- og erhvervsliv med særlig fokus på revitalisering af Gråsten bymidte

Spor 2: Udvikling af et dynamisk handels- og erhvervsliv med særlig fokus på revitalisering af Gråsten bymidte

Både Gråsten Forums Turismeanalyse og Borgeranalyse taler deres eget tydelige sprog, når det kommer til udviklingen af Gråsten by. Lokalbefolkning og turister er nemlig helt enige om, at der mangler byliv, restauranter og butikker:

Turisterne mener, at Gråsten virker død og opleves som en kedelig og stillestående by uden liv. De tomme butikker skæmmer og skræmmer, der mangler cafeer og restauranter, ligesom der efterlyses flere butikker. Det er ærgerligt, da ikke mindre end 94% af de adspurgte turister er interesserede i at opleve Gråsten by under deres besøg i området.

Direkte adspurgt om Gråsten-området har et godt shopping- og byliv svarer 86,9% af områdets indbyggere slet ikke eller kun i nogen eller ringe grad. Manglen på byliv formodes at være forklaringen på, at det ikke er en faktor, borgerne har prioriteret bemærkelsesværdigt høj, da de valgte at bosætte sig i området. For 74,2% havde byliv med caféer, restauranter og butikker slet ikke nogen betydning eller kun i kun nogen eller mindre grad.

Der er således stort potentiale og plads til forbedringer, og netop en revitalisering af bymidten er et massivt og udtalt ønske hos lokalbefolkningen. **Således mener 72,9%, at der skal prioritere at udvikle Gråsten bymidte for at skabe mere liv med flere butikker, restaurationer og oplevelser.** Ligeledes har rigtig mange indbyggere benyttet borgerundersøgelsens åbne svarmulighed til at komme med gode og konstruktive forslag til udvikling af Gråsten bymidte. Ingen andre tiltag eller aktiviteter prioriteres tilnærmelsesvis ligeså højt og samstemmende. Hertil kommer, at den aktivitet, som indbyggerne prioriterer næsthøjest med 33,4% er at skabe et iværksættermiljø i tomme butikslokaler. Dermed gives der et meget klart mandat til, at Gråsten Forum gør udviklingen af Gråsten bymidte til førsteprioritet og nøgleelement i den fremtidige udvikling.

Det manglende liv i byen har betydning for bosætningen, da netop byliv er nummer fire på top fem over, hvad folk prioriterer ved flytning til en anden by ifølge i GoTo Sønderborgs analyse af potentiel tilflytning. Men betydningen stopper dog ikke her, da der naturligvis også er en sammenhæng mellem på den ene side udbuddet af detailhandel, restaurationer, oplevelser og serviceydelser og på den anden side mængden og typen af potentielle jobs og karrieremuligheder i Gråsten-området.

Samarbejde om erhvervsudvikling

Gode jobs og karrieremuligheder er det næstvigtigste kriterie ved potentiel tilflytning, lige efter udbuddet af attraktive boliger, og et stærkt erhvervsliv er fundamentet for hele områdets vækst og udvikling. Derfor er det afgørende at sikre erhvervslivet gode rammevilkår og bakke op om virksomhedernes fortsatte udvikling.

Jobskabelse og iværksætteri i Gråsten-området og Sønderborg kommune ligger under landsgennemsnittet, og derfor har byrådet vedtaget en ambitiøs "Masterplan for Bosætning, Erhverv og Grøn Vækst". Målet er, at der i 2030 skal være 2.000 flere arbejdspladser i kommunen. Det skal ske ved at styrke erhvervsfremmeindsatsen og have øget fokus på iværksætteri og vækst i SMV'er. Det er ikke et mål, nogen aktører, instanser eller områder kan opnå selv – det kræver samarbejde og fælles udvikling.

For Gråsten-området betyder det, at der skal fokuseres på et tæt samarbejde med Vækstrådet og Sønderborg Kommune om iværksætteri samt sikring af rammevilkår og udviklingsmuligheder for områdets erhvervsliv (jf. Del 3: Rammevilkår).

Erhvervsudvikling og bo-kvalitet går hånd i hånd

I konsulenthuset Hildebrandt og Brandis analyse "Bo-, leve- og erhvervsvilkår i Sønderborg Kommune", konkluderes det, at en forudsætning for at tiltrække flere arbejdspladser og virksomheder til området er først at gøre det attraktivt at bo i Sønderborg-området. Det vil sige, at det her anbefales at prioritere rammerne for det gode liv frem for erhvervsudvikling, iværksætteri og tiltrækning af arbejdspladser. Tesen er, at det kommer af sig selv, når først et område er attraktivt at bo i.

Det er den berømte hønen eller ægget-debat, for hvad kommer først: Arbejdspladser og virksomheder eller tilflyttere? Svaret er, at der er en nøje sammenhæng mellem de to, og det derfor er nødvendigt at arbejde med begge dele. Her står Gråsten-området utrolig stærkt og kan skabe synergi mellem og fælles udvikling af både erhvervsliv og områdets bo- og levekvaliteter. Ved at prioritere udviklingen af Gråsten bymidte med tydelige snitflader til iværksætteri samt udvikling af detailhandel og turismeerhvervet, sættes der ind på alle afgørende parametre.

Gråsten Forum er allerede i gang med en strategi for udvikling af Gråsten Bymidte. Udvikling af bymidten udarbejdes i samarbejde med et konsulentfirma. Når denne strategi foreligger i løbet af 2025, vil den være styrende for det fremtidige arbejde. De handlinger og indsatser, der ligger i denne plan, vil derfor fungere som nærværende masterplans indsatser og handlinger.

FRA BORGERANALYSEN:

Hvad synes du skal prioriteres i de kommende års arbejde med udvikling i Gråsten-området – hvad er vigtigt for dig? Op til 3 svar

Svarmuligheder indenfor erhvervs-sporet:

72,9%
Udvikle Gråsten bymidte for at skabe mere liv med flere butikker, restaurationer og oplevelser

33,4%
Skabe et iværksættermiljø i tomme butikslokaler

Det siger lokalbefolkningen:
Syv udvalgte eksempler

”Bymidten trænger virkelig til liv, Det er synd med alle de tomme lokaler. Det er et stort problem at alle de mange turistet ikke kan nyde frokost eller middag i bymidten, når de besøger slottet og køkkenhaven”

”Jeg kan rigtig godt forestille mig en slags bogcafé med hygge og blik på slotssø i bymidten, lidt som den café i Multikulturhuset Sønderborg - hvor man kan få en kop kaffe og smørbrød, mens man læser en bog eller avis - og kommer i kontakt med mennesker fra området”

”Forsøge at påvirke byens centrum og Ulsnæs, således vi undgår tomme butikker, nedslidte ejendomme som ikke kan udlejes/sælges, da der skal være butik i gadeplan. Ville ønske, at det bare var muligt, at vores centrum er fyldt med gode levedygtige butikker, men oplever, at udviklingen går den anden vej. Hvad er realistisk for fremtiden? For os alle inkl. vores turister har det æstetiske en betydning og lige nu har vi desværre nogle ejendomme der ser mindre godt ud. Som førsteprioritet ville det være fantastisk, hvis vi kunne udvide butikslivet, men hvis ikke, så jeg hellere at butikker kan få en anden status, f.eks. til lejligheder/beboelse, men med påkrav om, at butikkens udseende og indretning skulle ændres, således det bliver en pæn/smuk ejendom.”

”Nygade i bymidten er "død". Der er næsten kun frisører, pizzariaer og genbrugsbutikker i Gråsten. Der mangler flere butikker, ellers handler vi i Sønderborg og andre byer. Det kunne være flere tøjbutikker, boghandel, sportsbutik (outlet). Nedsæt huslejen, så lejere har råd til at have butik i Gråsten.”

”Jeg synes, at slotssøen skal inddrages mere i by-/Torvemiljøet. Vi har en fantastisk Gråsten Slotssø liggende tæt på det bynære miljø. Slotssøen er dog langt hen ad vejen gemt bag en række af huse og ejendomme, som gør at man ikke kan se og “mærke” søen, når man bevæger sig rundt i Gråsten. Jeg kunne tænke mig at inddrage slotssøen som en del af Torvet. Vi har kun den smalle C.C.Biels Plads, som i begrænset omfang sammenkobler byen med slotssøen. Hvis man kunne åbne helt op, fra Torvet mod slotssøen. Dermed åbnes der op med muligheden for at skabe en Gråsten Bypark, med mulighed for at etablere evt. et lille ishus/kiosk, en lille legeplads og måske en lille scene, til koncerter og andre kulturelle formål - og måske en cirkelbro som de for nyligt har fået lavet i Nordborg. Ja, jeg er ganske klar over at der lige nu ligger et par, mere eller mindre tomme ejendomme. (Den gamle Rådhuskiosk, Slotscaféen og den gamle Danske Bank bygning). Det skal der selvfølgelig findes en økonomisk løsning på at få disse ejendomme frigjort fra de nuværende ejere på. Jeg tænker at der vil være mulighed for at søge og få økonomiske fondsmidler fra nogle af de store landsdækkende fonde. Og hvis man så tænker denne plan endnu længere ud: Så kunne man måske endda integrere Gråsten Havn og den nye Gråsten Bypark, med et attraktivt gågademiljø gennem Nygade. Et gågademiljø med butikker og cafémiljø. Jeg er klar over, at emnet med afspærre Torvet for kørende trafik og skabe et gågademiljø på Torveområdet, er et sprængfarligt emne i byen men måske kun-ne man i første omgang gøre Torvet til en “sivegade” eller/og etablere et større fodgængerfelt.”

”Jeg synes, det er vigtigt, at der bliver gjort noget ved de tomme butikker, der er i Gråsten. De pynter ikke og det er det første, man ser, når man kommer til byen. Det kunne måske […] være en god ide med nogle udstillinger. Der findes mange forskellige grupper i Gråsten, som laver forskellige ting. Jeg er i en maler-gruppe, der meget gerne vil udstille nogle af vores billeder, og det ville da alt andet lige se bedre ud end de tomme og forfaldne vinduer i de tomme butikker.”

”Arbejde for et biograffællesskab. Sikre et caféliv i bymidten, inklusiv udrydde de forskellige dødbringende pizzabarer, som skaber et provinsielt sovebymiljø. Lave træbeplantning i hovedgaden samt på de øde parkeringspladser og på det ualmindeligt kedelige fodgængerområde i butiksområdet i Sundscenteret.”

Indsatser og handlinger
Spor 2

Udvikling af Gråsten Bymidte	Særskilt udviklingsplan er under udarbejdelse og indeholder indsatser og handlinger. Det forventes, at udviklingsplanen følger anbefalingerne fra Sønderborg Kommunes Detailhandelsanalyse og Bystrategi for Gråsten-Rinkenæs-Egernsund, jf. nedenstående, og tager stilling til bl.a. • En sammenhængende bymidte, herunder byarkitektur samt belysning, belægning og beplantning • Spisesteder, caféer, restauranter samt udendørsservering, scene ved søen/i søen • Muligheder for opkøb/nedrivning af bygninger • Lukning af torvet • Nye butikker og detailhandel • Ønskede aktiviteter i bymidten • Alternativ udnyttelse af tomme butikslokaler
Etablering af lokalt erhvervsnetværk:	Etablering af erhvervsnetværk for Gråsten-områdets virksomheder med fokus på lokal erhvervsudvikling.
Etablering af iværksættermiljø i tomme butikslokaler	I dialog og samarbejde med Vækstrådet og Sønderborg Kommune etableres et iværksættermiljø i tomme lokaler i Gråsten bymidte. • Faciliteterne skal rumme butikslokale og udstilling, hvor iværksættere med salgsparate produkter kan sælge deres varer, samt kontorer med flyverpladser og evt. værksted. • Lokalerne skal kunne benyttes til kurser og uddannelse, der tilrettelægges i samarbejde med Vækstrådet og Destination Sønderjylland, målrettet iværksættere og turistaktører. • Det anbefales, at der planlægges en café som en del af Gråstens nye ”iværksætterhus.” • Mulighed for sæsonlejemål skal udforskes
Fortsat udvikling af turisme-erhvervet	Turisterhvervets store udviklingspotentiale skal løbende udvikles. Det anbefales, at dette sker i tæt samarbejde med Destination Sønderjylland (jf. Del 3: Rammevilkår). I samarbejde afsøges muligheder og potentialer inden for bl.a. økø-turisme og bryllupsturisme, ligesom der tilrettelægges kurser og tilbud til områdets turistaktører.

Anbefalede projekter i Bystrategi for Gråsten-Rinkenæs-Egernsund

- Udarbejde en samlet plan for bymidten i samarbejde med bymidtens aktører. Planen skal tydeliggøre bymidtens afgrænsning, funktioner, butikskoncentration, parkeringsforhold, samt den overordnede infrastruktur
- Branding af bymidten målrettet besøgende og turister, gerne med fokus på den royale fortælling
- Etablere en synlig infrastruktur for gående, mellem bymidten og turistattraktioner, såsom havnen, Den kongelige Køkkenhave og Ahlmannsparken
- Skabe aktivitet i bymidten ved at tiltrække nye funktioner og skabe liv i de tomme butikker, fx via pop-up butikker, kreative værksteder, flere spisesteder, database med oplysninger om lokalerne, mv
- Brande, organisere og styrke et samarbejde mellem bymidtens aktører, særligt med henblik på turisme og besøgende og med fokus på den royale profil
- Skabe attraktive byrum, fx med en bro ud i slotssøen, inspireret af Nordborg sø
- Skabe mulighed for, at stationsområdet i Gråsten, der er centralt placeret, kan kobles bedre op på bymidten
- Etablere bedre parkeringsforhold og øge kapaciteten ved Gråsten Station. I samarbejde med DSB udarbejdes et forslag til et parkeringsareal mellem Gråsten Station og det nye boligområde på politigrunden langs Kongevej
- Et generelt fokus på bedre trafiksikkerhed og oversigtsforhold

Anbefalinger fra Detailhandelsanalysen

Generelle anbefalinger

- Bymidterne bør koncentreres, hvilket betyder at bymidteafgrænsningerne bør ændres i Sønderborg, Augustenborg, Gråsten og Broager
- Bymidterne bør udvikles inde fra og ud for at sikre et attraktivt byliv
- Parkeringsforhold, tilgængelighed og tydelig skiltning er vigtige parametre
- Udnyt bymidternes iboende kvaliteter og unikke vartegn
- Udnyt omsætningspotentialet fra turister
- Styrk bylivet med flere kundeorienterede servicefunktioner – især bespisning, behandlere og underholdning (der kræver fysisk møde)

Anbefalinger Gråsten

- Der skal arbejdes med bedre henvisning og adgang til bymidten fra Slottet og Køkkenhaven
- Tomme lokaler skal i videst muligt omfang aktiveres
- Der skal tiltrækkes flere behandlere, læger etc. Disse branche-områder er i mindre omfang påvirkede af f.eks. e-handel
- Flere boliger i eller tæt på bymidten vil sikre lokale kunder
- Arbejde med at få Slotssøen gjort til et mere aktivt element i by-oplevelsen
- Etableres der en p-plads for autocampere i eller umiddelbart op ad bymidten, kan det være med til at sikre omsætning og liv i bymidten

Spor 3:
Udnyttelse af den unikke royale styrke-position og potentialet i Gråsten Æblet

Spor 3:
Udnyttelse af den unikke royale styrke-position og potentialet i Gråsten Æblet

Gråsten-området har en helt særlig og unik styrkeposition i det royale tilhørsforhold. Slottet er Sønderborgs suverænt bedst kendte turistattraktion og en medvirkende årsag til, at 42% af de danskere, der har kendskab til Sønderborg, identificerer Sønderborg-området som et område med særlig historisk og kulturel arv – også selvom kendskabet til området generelt er begrænset. Det er i høj grad den royale tilknytning og historie, der hvert år tiltrækker omkring 300.000 turister til Gråsten-området.

Den særlige arv og historie, som det royale islæt med kongefamilie, slot, slotskirke, køkkenhave og nationalæble er en vigtig del af, har også afgørende betydning for de mennesker, der bor i området. Blandt befolkningen er der en stærk bevidsthed om områdets kulturelle og historiske særegenhed og betydning, og det skaber en stærk identitet. Hele 87,5% af indbyggerne synes, at Gråsten-området har en særlig historie, arv og identitet, og 66,1% af disse endda i høj eller meget høj grad. For 49,2% af indbyggerne har Gråsten-områdets og Grænselandets særlige historie, arv og identitet haft betydning for valget om at bosætte sig her, og for 15,4 % er det ligefrem noget af det allerbedste ved at bo Gråsten-området.

Det royale udviklingsspor både underbygges og understøttes af Destination Sønderjyllands og Sønderborgs Kommunes strategier, styrkepositioner og handleplaner for turisme og turismeudvikling.

Det vil sige, at der er optimale forudsætninger for et godt og konstruktivt samarbejde om sporets handlinger og initiativer samt grobund for f.eks. fælles projekter og fundraising.

Selvom det royale spor ikke er det spor, som lokalbefolkningen prioriterer højest, må der forventes bred opbakning, forankring og forståelse Gråsten Forums prioritering af sporet. Her er det vigtigt at huske på, at indbyggerne i borgerundersøgelsen alene måtte vælge tre aktiviteter ud af 17 mulige.

FRA BORGERANALYSEN:

Hvad synes du skal prioriteres i de kommende års arbejde med udvikling i Gråsten-området – hvad er vigtigt for dig? Op til 3 svar

Svarmuligheder indenfor eller med snitflade til det royale spor:

19,8% - Udvikle oplevelsesruter rundt i området med fokus på f.eks. kunst, kultur, natur og historie

9,9% - En eller flere store temalegepladser, der passer til Gråsten-området, som f.eks. en kongelig legeplads, en legeplads med æbletema eller lign.

6,8% - Løfte Gråsten Æblefestival op i en ny liga, der kan tiltrække besøgende både lokalt og fra hele landet

4,9% - Udvikle nye oplevelser og events med kongeligt tema for både turister og lokale

4,2% - Formidle Gråstens kongelige historie gennem et museum

Det siger lokalbefolkningen:
Syv udvalgte eksempler

”Der mangler virkelig liv til vores turister i centrum og jeg synes alle jeres forslag fra tidligere er gode - der måtte kun vælges tre. Men alt fra æblefest til at gøre meget mere ud af kongefamilien her vil kunne styrke byen.”

”Da I har fået en kongelig køkkenhave, som trækker mange folk til området, skulle man prøve at udnytte dette noget mere for Gråsten turisme”

”Rigtig mange turister kommer for at besøge slotshaven, og det føler jeg godt man kunne udnytte bedre. Især i den periode slotshaven er lukket, ser jeg turister gå forgæves hen til jernlågen for at vende om og sætte sig i deres biler og køre ud af Gråsten igen”

”…potentiale i en større åbenhed, dvs. åbenhed ift. til at ville være konstruktiv ift. samarbejde mellem Kongelig Køkkenhave og Gråsten Handel/Forum.”

”Det er fint at den kongelige køkkenhave er lavet, men man bliver ked af det, når der ikke afsættes de ressourcer, der skal til for at drifte den. Der kunne Gråsten Forum måske være med til at presse på.”

“Jul på slottet” lys/boder/adgang til slottet. Udnyt da at der er kongelige, der støtter op om området og byen på trods af byen “trætte” udstråling.”

”Få en snak med kongehuset, at de i stil med det engelske kongehus åbner slottet op mod god betaling for turister i de perioder, hvor de ikke bruger det. Måske tilbyde at der etableres en mindre udstilling i en af bygningerne nær slottet, f.eks. gl. slotscafe?”

Indsatser, spor 3

Den Kongelige Køkkenhave

Den Kongelige Køkkenhave er et af den oprindelige masterplans ambitiøse fyrtårnsprojekter og har siden 2020 været en realitet. Køkkenhaven drives i dag et samarbejde mellem Slots- og Kulturstyrelsen og Sønderborg Kommune. Køkkenhavens café og butik er et socioøkonomisk projekt under Sønderborg Kommune.

Allerede i planlægningsfasen var kongstanken, at Den Kongelige Køkkenhave skulle danne en fysisk ramme for fortællinger om naturen i og omkring Gråsten Slot og skovene, om Gråsten Æblet og om de mange urter og blomster, der gennem tiden er dyrket til kongehuset og slotshaven. Den Kongelige Køkkenhave skulle derfor bl.a. sammenkobles med Gråsten Æblefestival og andre lokale events og aktiviteter, ligesom vandreture og historiske fortællinger skulle udgå fra Slotsgartneriet over i slot, by og natur.

Heri ligger der fortsat et stort uforløst potentiale, da der i dag ikke er tilstrækkelig synergi og samarbejde mellem køkkenhaven og resten af byen. Begge parter har alt at vinde ved et stærkt og tæt samarbejde, der skaber mere helstøbte oplevelser og realisering af fælles mål og ambitioner.

Handlinger

Den Kongelige Køkkenhave	Styrket samarbejdet mellem Gråsten Forum og Den Kongelige Køkkenhave: Nedsættelse at arbejdsgruppe med repræsentanter fra Slotsgartneriet, Sønderborg Kommune og Gråsten Forum med fokus på bedre samarbejde og integration mellem køkkenhave og byen. Der ønskes bl.a.: • Flere lokale events i samarbejde med køkkenhaven • Koordinering af events og fælles aktivitetskalender således, at f.eks. høstmarked i køkkenhaven og Gråsten Æblefestival ikke afholdes forskudt • Samarbejde med køkkenhaven om Gråsten Æblefestival • Inspiration til besøgende i køkkenhaven om andre oplevelser i Gråsten-området

Løft af Gråsten Æblefestival

Gråsten Æblefestival har i 2024 kunnet fejre tiårs jubilæum. Den årlige festival med udgangspunkt i fejringen af Danmarks nationalæble, Gråsten-æblet, tiltrækker hvert år op mod 10.000 besøgende. Over tre dage kan gæsterne bl.a. opleve kæmpe æblekagebord, boder med lokale fødevarer, kunst og kunsthåndværk, aktiviteter for hele familien samt musik med lokale kunstnere. Æblefestivalen arrangeres og afholdes i samarbejde mellem Gråsten Forum og frivillige foreninger og kræfter og støttes økonomisk af flere sponsorer. Som en del af Æblefestivalen afholdes der æblesejlads mellem Gråsten og Glücksburg, hvilket er en stolt tradition med flere end 25 år på bagen.

Gråsten Æblefestival har i dag et stærkt og godt afsæt for at træde op i en højere liga med potentiale til dels at tiltrække langt flere besøgende fra et større geografisk område og dels brande og markedsføre Gråsten-området mere effektivt. I sin kerne indeholder Gråsten Æblefestival alle de ingredienser, der skal til for at skabe en langt større succes, fordi den integrerer alle Gråsten-områdets og Sønderjyllands styrkepositioner, og den fremtidige succes skal derfor ikke kun måles i antallet af besøgende, men også i brand- og markedsføringsværdien for Gråsten-området.

Baseret på det nuværende setup og økonomi vurderes det, at festivalen har nået sin limit, og derfor vil det være nødvendigt at gentænke og revitalisere Æblefestivalen og organisationen omkring den.

Gråsten Æblefestival i en ny liga	Udarbejdelse af en femårig strategi og handlingsplan for Gråsten Æblefestival indeholdende event- og konceptudvikling med målsætning 50.000 besøgende. Strategien skal kortlægge og afsøge mulighederne for, hvordan dette mål nås. **Anbefalede delelementer i strategien:** • Nyt koncept for Æblefestivalen iht. højnet ambitionsniveau med fokus på høj kvalitet og appel til flere målgrupper og segmenter • Udvidelse af Æblefestivalens fysiske placering og areal til at omfatte hele byen, slottet og Den Kongelige Køkkenhave • Professionaliseret samarbejde over grænsen med Glücksburg Æblefestival • Æblesejlads mellem Glücksburg og Gråsten skal retænkes som event, hvor publikum kan deltage • Samarbejde med professionel koncertarrangør som f.eks. Kultur i Syd om musikalsk indhold • Aktivering af lokale foreninger og frivillige (jf. også rammevilkår 4: Organisering og aktivering af frivillige) herunder også som aktører og arrangører af events, som publikum kan købe billet til • Samarbejde med Gråsten Landbrugsskole • Fremme samarbejde med lokale kunstnere (fortsættes næste side)

Gråsten Æblefestival i en ny liga (fortsat)	• Tiltrækning af flere professionelle aktører som f.eks. Naturmælk, Rønhaveslagteren, Alsik/Syttede v./Peter Rødsgaaard, herunder også som arrangører af events, der kan købes billetter til • Koordinering med Gråsten Handel om lange åbningstider under Æblefestivalen • Markedsføringsplan med stillingtagen til samarbejde med strategiske partnere som f.eks. Destination Sønderjylland, GoTo Sønderborg og Alsie Express • Samarbejde med Sønderborg Kommune med fokus på indtænkning af Gråsten Æblefest i kommunens aktiviteter og kommunikation • Gentænkning af Æbledronning-konceptet ud fra ambassadørskabstanke, markedsføringsværdi og kobling til det royale, evt. som en stafet. • Fundraising, herunder tænke Interreg-midler ind i den grænseoverskridende del af grænse-festivalen samt tværkommunal finansiering på tværs af de fire sønderjyske kommuner • Kongelig deltagelse i Gråsten Æblefestival, evt. åbning af festivalen

Royale events og arrangementer	Tiltrækning og udvikling af royale events og arrangementer, der styrker og udvikler Gråsten-områdets royale brand, f.eks. • Royal Run i Gråsten • Kongeligt MTB-løb, Royale Bike event, Marys Marathon, Grænsemarathon fra Gråsten til Glücksburg eller lign. • Den kgl. Ballet: Friluftsscene på torvet • Tilbagevendende kagefestival og sønderjysk kaffebord med fokus på kongelige kager og Gråsten æblet

Kongelige oplevelser: Vandreruter og ture	Udvikling og promovering af oplevelsesruter og vandreture, der guider brugerne rundt og styrker oplevelsen af Gråsten-området. Det er bl.a. tematiske afstikkere fra Gendarmstien, der årligt benyttes af 130.000 vandrere. Eksempler på ruter • Slots- og haveruten • Den royale riderute • Æbleruten med smagsprøver og formidling af Gråsten Æblets historie • Kunststi med EuroArt og Egernsund Kunstnerkoloni m.m. • Litteraturvandringer: Gråsten i litteraturen, forfatternes inspiration. • Kongeruten med skakspilsbrikker – skakrute • Vandretur i Kongens fodspor med QR-koder undervejs • Kongelig geocaching • Grænselandets slotte: Ture rundt til slottene på tværs af fjorden og i kommunen

Bedre udnyttelse af Gråsten æblet	Gråsten Æblebutik: Butikken hvor du kan købe alt med æbler: Mad, kager, specialiteter, the og safte, kunsthåndværk, smykker, pynt, æbletræer – kun fantasien sætter grænser. Butikken skal ligge i midtbyen og kan f.eks. indrettes i et tomt butikslokale i samarbejde mellem flere aktører og iværksættere, jf. også Spor 2.
	Fysisk synliggørelse af æblet: • Integration af Gråsten Æblet som gennemgående træk i områdets foreningers logoer • Opstilling af Æbleskulptur og æblekunstudstilling i tomt lokale i midtbyen • Æble-temalegeplads, jf. også Spor 1
	Gråsten æblet på menuen i områdets restauranter og caféer med tilhørende storytelling
	Kokkekonkurrence a la Sol over Gudhjem med kendiskokke: Den bedste ret med Gråsten æbler, alle opskrifter opsamles efterfølgende i Gråstens kongelige kogebog.
	Korps af æbletræs-passere, hvor man kan adoptere et træ. Kan kobles sammen med diverse events.

Synliggørelse og brug af den royale historie i Gråsten-området	Åbning af den royale ventesal på stationen, der skal benyttes til en samlet formidling af historien "Kongehuset i Sønderjylland".
	Bannere og skilte på husene i royal stil (f.eks. aflange "middelalderbannere") med formidling af den royale historie og brug af den kongeblå farve i skiltningen jf. også Spor 4.
	Kongelig tema-legeplads, f.eks. med kongelig minigolfbane jf. også Spor 1.

Spor 4:
Gråsten skal opdages og opleves:
Bedre skiltning, nudging og wayfinding

Spor 4:
Gråsten skal opdages og opleves:
Bedre skiltning, nudging og wayfinding

Det er umuligt at komme uden om behovet for bedre skiltning, wayfinding og nudging i Gråsten-området. Særligt områdets turister peger på det som en stor mangel, ligesom alle arbejdsgrupper på Gråsten Forusm visionsworkshop har haft ønsket om optimeret skiltning og wayfinding blandt deres topprioriteter.

Skiltning og wayfinding går således på tværs af de tre andre udviklingsspor og omfatter et stærkt ønske om at binde Gråsten bys forskellige seværdigheder og områder bedre og mere naturligt sammen. Der skal skabes en større sammenhængskraft, ligesom nye og eksisterende ruter, stier og oplevelser skal synliggøres.

FRA BORGERANALYSEN:

Hvad synes du, skal prioriteres i de kommende års arbejde med udvikling i Gråsten-området – hvad er vigtigt for dig?
Op til 3 svar

Svarmuligheder indenfor eller med snitflade til skiltning, nudging og wayfinding

13,7%
Sikre bedre skiltning og fysisk synliggørelse af alt det, man kan opleve som både turist og lokal i Gråsten-området (f.eks. elektroniske infotavler, skilte, oversigtsplancher, markering af stier og ruter osv.)

14,8%
Sikre infrastruktur og trafiksikkerhed

Det siger lokalbefolkningen: Syv udvalgte eksempler

”Jeg tænker, at man skal kigge på udviklingen at Gråsten midtby og få fremhævet, at det er en slots-by. Få skiftet alle lygtepæle til sorte støbejernsmaster samt alle vejskilte. Udskift bænke og få store blomsterkummer op rundt i byen. Få lagt en linje om hvordan skiltningen på butikkerne må være, så det kommer en rød tråd i det.”

”Skiltning er også meget vigtig både for lokale men også for alle turister, som ikke aner, hvordan de kommer i Den Kgl. Køkkenhave, når slottet er lukket, og hvad der kan opleves i skovene omkring.”

”Jeg kunne ønske mig en skiltning i skoven. Skilte af træ, som falder godt ind i naturen, med angivelse af "vejnavne" samt angivelse af retning og distance til særlige steder. Man kunne samtidig udarbejde el lille kort over skoven med angivelse af de valgte navne.”

”Gøre køkkenhaven mere synlig, bedre skiltning især i sommermånederne, når Gråsten er residens”

”Rigtig mange turister kommer for at besøge slotshaven, og det føler jeg godt, man kunne udnytte bedre. Især i den periode, slotshaven er lukket, ser jeg turister gå forgæves hen til jernlågen, for at vende om og sætte sig i deres biler og køre ud af Gråsten igen. Her kunne det være gavnligt, at der var meget tydelig information om alternativer til oplevelser, f.eks. i form af en skiltet rute rundt om slotssøen, eller tydeligere guidning mod den kongelige køkkenhave, forslag til caféer eller picnicsteder. Jeg har tit tænkt, at det burde være bedre informeret om, at man kan se slottet så smukt fra Skolegade v. Herles. Der finder langt fra alle turister frem på egen hånd.”

”Vi har en utrolig smuk og meget velbesøgt havnepromenade, som kan gøres mere hyggelig med blomsterkrukker og bænke - bilerne bør ikke kunne køre på havnepromenaden, da der er mange gående og cyklister. De 8 skraldebøtter, der nylig er flyttet frem mod vejen, bør flyttes til parkeringspladsen bag Emmas Have, ligesom der ikke bør være faste helårspladser for skibe langs kajen. De bør ligge ved broen, så der skabes plads til de mange sejlende turister, vi har om sommeren. Gråsten havnefront er meget besøgt, så den bør have megen opmærksomhed i udviklingen af Gråsten — hvis der kunne skabes en interessant sammenhæng mellem bymidten og havnen, vil det være til gavn for både byen og havnen.”

”Arbejde med udvikling af byen, så der kommer en naturlig sammenhæng mellem alt fra Den Kongelige Køkkenhave over slotshaven via bymidten/Torvet til Ulsnæs.”

Indsatser og handlinger

Plan for et sammenhængende Gråsten	Udarbejdelse af plan samt handleplan for en synlig infrastruktur for gående mellem bymidten, havnen, Køkkenhaven og Ahlmannsparken, Ulsnæs mm. Planen udarbejdes i dialog og samarbejde med Sønderborg Kommunes tekniske forvaltning. Planen skal afklare, hvordan byen bedst bindes sammen, hvordan der skabes et naturligt flow gennem byen, og hvilke virkemidler der skal benyttes for at opnå den ønskede sammenhængskraft. I planen skal der således tages stilling til: • Ønsket infrastruktur og sammenkædning af arealer • Ensartet beplantning, belægning og belysning, herunder ensartet brug af Gråsten Slotsgade-lampen • Ensartet skiltning, information og navigation • Ruter og stier
Behovsafklaring: Skilte og skiltetyper	Afklaring af hvilke skilte, skilteindhold og skiltetyper, der er behov for iht. planen for et sammenhængende Gråsten, f.eks. • Infostandere, informationstavler og oversigtskort • Brug af QR-koder • Skiltning af aktivitetsmuligheder på og langs vandet (f.eks. dykker-site, kite surf-site, snorkel-site, fiskepladser, bålpladser, shelters, bålsteder og teltpladser) • Skiltning af ruterne i skoven (f.eks. vandreruter, hunderuter, mountainbike-ruter, rideruter osv.) • Infotavler om planter i skovene • Skiltning af historiske steder med integreret storytelling • Digitale tavler med aktuelle events og arrangementer – Gråsten netop nu/det kan du opleve i Gråsten i denne uge • Inspirationsskilte, der inviterer til andre oplevelser i området end der, hvor skiltet lige står

Skiltekoncept: Ensartet skiltning i Gråsten-området	På baggrund af behovsafklaringen udarbejdes et langtidsholdbart skiltekoncept for skiltnini Gråsten-området med royalt og/eller æbleinspireret udtryk. Som en del af konceptet, skal det afklares, om der kan skabes et genkendeligt design, der binder skiltning i hele kommunen sammen – men med plads til hvert lokalområdes særegne træk. Konceptet skal kunne benyttet i både offentlig og privat skiltning og således indeholde anbefalinger til bl.a. butikker.
Samlet designmanual for skiltning og wayfinding Gråsten-området	Samling af alle skilte-elementer i designmanual.
Trafiksikkerhed og trafikale forhold	Jf. Del 3: Rammevilkår 2: Infrastruktur og trafikale forhold

Det videre arbejde i de fire spor

Det anbefales, at der nedsættes en styregruppe for hvert af de fire spor. I de fire styregrupper deltager repræsentanter fra Gråsten Forums bestyrelse og Gråsten-området, ligesom strategiske samarbejdspartnere, nøgleinteressenter og eksterne aktører kan indgå i styregruppen. Styregrupperne skræddersys i deres sammensætning således til de enkelte spor. Eksterne styregruppemedlemmer kan f.eks. være repræsentanter fra byrådet, embedsværket, Destination Sønderjylland eller Vækstrådet, ligesom det kan være eksperter og fagkompetencer inden for de enkelte spor som f.eks. naturvejleder, brandingekspert/Art director, arkitekt med speciale i byrum, eventudvikler, erhvervsmand/kvinde osv.

Under hver styregruppe anbefales det at etablere et antal arbejdsgrupper, der hver især skal realisere en eller flere handlinger. Også arbejdsgrupperne skræddersys til de respektive opgaver, idet de skal udgøres af dels repræsentanter fra styregruppen og dels eksterne repræsentanter som f.eks. frivillige ildsjæle og fagkompetencer. Her skal det bemærkes, at der i forbindelse med borgeranalysen er opsamlet en database på 180 indbyggere, der ønsker at bidrage frivilligt til Gråsten Forums arbejde.

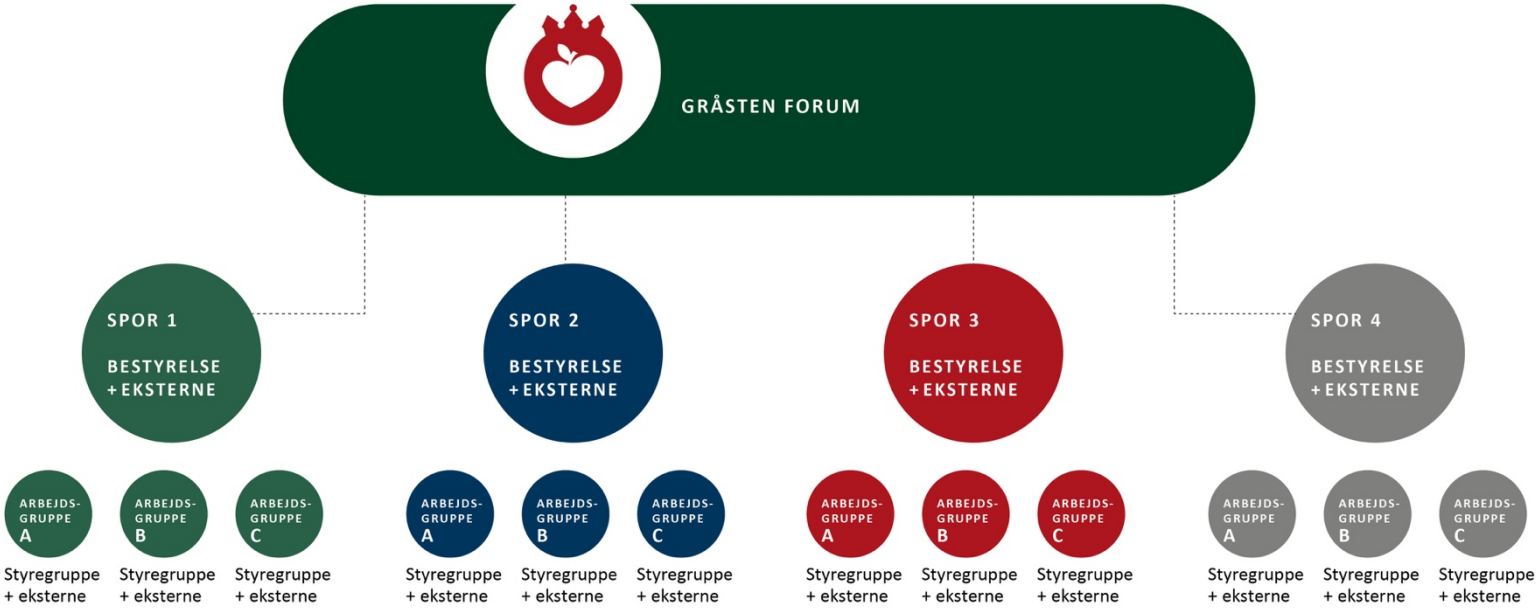

Samlet overblik: Hvad synes indbyggerne, at der skal prioritere i udviklingen af området de kommende år?

Del 3

De vigtige rammevilkår

De vigtige rammevilkår

For at handlinger og indsatser i de fire udviklingsspor kan lykkes, er der en række vigtige rammevilkår, der skal fungere. Rammevilkårene går på tværs af udviklingssporerne og er dels forudsætninger og dels supporterende samarbejder, der sætter Gråsten Forum i stand til at løfte opgaverne. Særligt de rammevilkår, der omhandler samarbejdet med Sønderborg kommune og de kommunalt finansierede organisationer er helt afgørende for, at masterplanens udviklingsspor kan realiseres, og de kræver opbygning af stærke samarbejder. Andre rammevilkår som f.eks. organisering og aktivering af frivillige kræfter kan i langt højere grad skabes af Gråsten Forum selv.

De fire rammevilkår er:

1. **Samarbejde med Sønderborg Kommune, Destination Sønderjylland, Vækstrådet og GoTo Sønderborg**

2. **Infrastruktur og trafikale forhold**

3. **Branding og kommunikation**

4. **Organisering og aktivering af frivillige i Gråsten Forums arbejde og projekter**

Rammevilkår 1:

Samarbejde med Sønderborg Kommune, Destination Sønderjylland, Vækstrådet og GoTo Sønderborg

Da den oprindelige Masterplan for Gråsten-området blev udarbejdet i 2014, var de kommunale strukturer omkring tiltrækning og udvikling af turisme, bosætning og erhverv væsentlig anderledes. Nogle af opgaverne blev varetaget af Sønderborg Kommune, andre af de enkelte byer og lokalområder, imens nye organisationer som Destination Sønderjylland og Sønderborg Vækstråd var i deres absolutte vorden. I dag har strukturer og rammevilkår ændret sig væsentligt, og det har afgørende betydning for Gråsten Forums arbejde og muligheder.

Sønderborg Kommune medfinansierer i dag tre organisationer, der hver især varetager Gråsten Forums tre primære formål: Tiltrækning og fastholdelse af nye indbyggere, tiltrækning af turister samt markedsføring af Gråsten-området som såvel turisme- som bosætningsdestination:

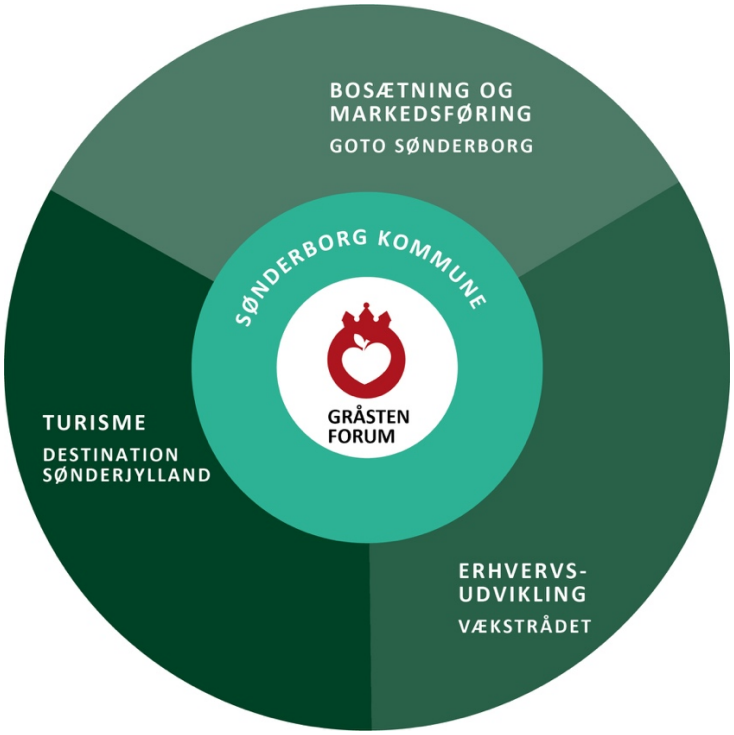

Destination Sønderjylland
Turismeudvikling, turismeservice og turistinformation samt markedsføring af Sønderjylland og herunder altså Gråsten-området som turistdestination er samlet under Destination Sønderjylland, der også varetager driften af de lokale turistbureauer i de fire sønderjyske medlemskommuner. Destinationen driver bl.a. bookingportalen booksonderjylland.dk og websitet visitsonderjylland.dk, udgiver et årligt feriemagasin samt markedsfører destinationen og dens attraktioner gennem bl.a. kampagner og på messer i ind- og udland. Ydermere har destinationen til opgave at bakke op om turistaktørerne og deres udvikling af nye turismeprodukter gennem bl.a. workshops, uddannelsestilbud, produktudvikling, vidensdeling og sparring.

Sønderborg Vækstråd
Erhvervsudvikling og iværksætteri varetages i dag af Sønderborg Vækstråd. Det vil sige, at det er Vækstrådet, der varetager de udviklingssigtede kurser, workshops, erfagrupper og rådgivning m.m., som såvel iværksættere som smv'er i hele Sønderborg Kommune tilbydes.

GoTo Sønderborg
Senest etablerede organisation er GoTo Sønderborg, som finansieres i et samarbejde mellem Sønderborg Kommune og BMC Fonden. GoTo Sønderborg har siden 2022 har haft til opgave at brande og markedsføre Sønderborg-området som bosætningsdestination og tiltrække nye borgere til kommunen og dermed også til Gråsten-området. Dette gøres bl.a. via landsdækkende reklamekampagner, samt løbende formidling via sociale medier og drift af hjemmesiden gotosonderborg. GoTo Sønderborgs egentlige formål er branding og markedsføring. Selve tilflytterservice varetages af Sønderborg Kommune, og indsatsen omfatter bl.a. velkomst af nye borgere, borgerservice, informationsmateriale, newcomer netværk og drift af hjemmesiden sønderborg.dk. Dog har GoTo Sønderborg også en række netværkstilbud til nye indbyggere i Sønderborg, der primært henvender sig til tilbageflyttere (homecomers) og deres familier ("Barn af Sønderborg").

Anbefalet samarbejde mellem Gråsten Forum og Destination Sønderjylland, Vækstrådet samt GoTo Sønderborg

Sønderborg Kommune udøver sin indflydelse på de tre organisationer gennem de i byrådet vedtagne masterplaner og strategier, herunder særligt Masterplan for Turisme og Handel 2024-2027 og Masterplan for Bosætning, Erhverv og Grøn Vækst 2024-2030. Disse masterplaner repræsenterer kommunens forventninger, ønsker og indspark til de tre organisationer, kommunen medfinansierer, ligesom indsatserne i denne Masterplan for Gråsten-området er i overensstemmelse med de to kommunale strategier. I dagligdagen er det ligeledes Sønderborg Kommune, der har det direkte samarbejde med de tre organisationer og indgår i deres respektive organisatoriske set-ups.

Som lokal frivillig forening kan det være vanskeligt at navigere i de kommunale strukturer og samarbejder, der løbende ændrer sig. Derfor har Gråsten Forum behov for et kommunalt forankret bindeled mellem de tre kommunalt finansierede organisationer og Forum. Da både Gråsten Forum og de tre organisationer har begrænsede ressourcer, vil det være en udfordring med en konstant

løbende dialog med hyppig mødeaktivitet mellem Gråsten Forum og organisationerne. I stedet ses Sønderborg Kommune som det naturlige bindeled, der dels kan kanalisere Gråsten-områdets ønsker og behov videre til de tre organisationer i overensstemmelse med de vedtagne strategier og masterplaner og dels fungere som "oversætter" af de muligheder og snitflader, som de tre organisationer giver Gråsten-området.

Dette betyder dog på ingen måde, at der ikke skal være direkte dialog og samarbejde mellem Gråsten Forum og de tre organisationer. Denne er fortsat vigtig for en succesfuld implementering af nærværende masterplan. **Derfor anbefales:**

1)
Et årligt møde mellem Gråsten Forums bestyrelse og hhv. Destination Sønderjylland, Vækstrådet og GoTo Sønderborg.
På mødet informerer de tre instanser om nuværende og kommende aktiviteter med relevans for Gråsten Forum som f.eks. planlagte kampagner, nye analyser og viden, nye iværksættertilbud, aktuelle tilbud til områdets turistaktører osv. Mødet er et dialogmøde, hvor snitflader, samarbejde og forventninger i det kommende år diskuteres. Planlægger GoTo Sønderborg eksempelvis en ny imagemåling, kan der fremsættes ønske om, at kendskabet til Den Kongelige Køkkenhave medtages. På samme måde kan det diskuteres, hvordan Gråsten-området indgår i markedsføringen af Sønderborg, og hvordan området kan indgå i aktiviteter målrettet nye tilflyttere.

2)
I det organisatoriske set-up af implementeringen af Masterplanen for Gråsten-området kan både styregrupperne for de enkelte sport samt arbejdsgrupper for de enkelte handlinger skræddersys og sammensættes med deltagelse af eksterne.
Det anbefales, at repræsentanter fra Destination Sønderjylland, Vækstrådet og GoTo Sønderborg inviteres til at deltage heri. F.eks. vil det være oplagt, at en repræsentant fra Vækstrådet indgår i arbejdsgruppen omkring etablering af et iværksættermiljø i Gråsten midtby, ligesom en repræsentant fra Destination Sønderjylland med fordel kan tilknyttes styregruppe eller handlinger i det royale spor som f.eks. udvikling af kongelige oplevelser og ruter.

3)
Der vil naturligvis være situationer, hvor de tre organisationer ikke har ressourcer til at deltage fast i styre- eller arbejdsgrupper.
I disse tilfælde bør det i stedet være muligt for styregrupperne at trække på de tre organisationers specifikke fagkompetencer og modtage sparring og rådgivning. Et konkret eksempel kan f.eks. være et indspark fra Destination Sønderjylland om, hvad der er vigtig at tage højde for, når der udvikles nye oplevelsesruter med fokus på naturturisme.

Anbefalet organisatorisk set-op for samarbejde mellem Gråsten Forum og Sønderborg Kommune

Anbefalingen af et kommunalt forankret bindeled styrkes af det faktum, at Gråsten-områdets succes er afhængig af et stærkt og positivt samarbejde med Sønderborg Kommune på en lang række andre områder som f.eks. infrastruktur, tilgængelige bygge- og erhvervsgrunde, miljø og naturpleje og realiseringen af kommunens bystrategi for Gråsten, Rinkenæs og Egernsund. Derfor anbefales det, at der udvikles et organisatorisk set up, der tilgodeser kommunens og Gråsten Forums fælles behov for et godt samarbejde og for at kunne udnytte de potentialer og muligheder, der er i GoTo Sønderborg, Destination Sønderjylland og Vækstrådet.

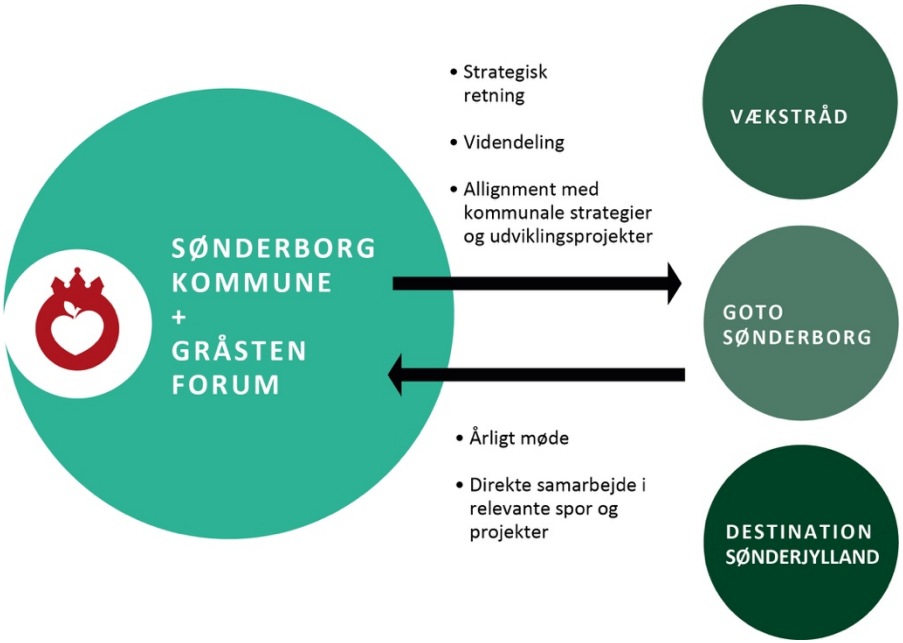

Det anbefales, at der udvikles et organisatorisk set up mellem Sønderborg Kommune og Gråsten Forum, hvor Forum i videst mulige omfang har én indgang til kommunen i form af en eller to faste kontaktpersoner. Kontaktpersonerne kan enten selv varetage samarbejdet i kraft af sit fagområde eller guide videre til andre fagkompetencer i kommunen. Forestiller man sig et eksempel, hvor der f.eks. skal søges funding til en nøgleaktivitet, kan kontaktpersonen guide videre til fundraiserkompetence i kommunen. Handler det om trafikale udfordringer, kan der guides videre til de rette fagfolk, der f.eks. kan pege på behov for en trafikanalyse/måling eller indgå i den konkrete løsning af en trafikal udfordring. Omhandler udfordringen en ledig erhvervsgrund, guides der videre til den rette kompetence i Erhvervsservice osv.

Hvordan det endelige organisatoriske set up skal se ud, skal afklares og udvikles i samarbejde med Sønderborg Kommune. De forskellige mellembysinitiativer og områdestrategier i Sønderborg Kommune er opstået på forskellige tidspunkter og måder, hvilket helt naturligt har resulteret i forskelle på ressourcer, organisering og forankring af masterplanerne for hhv. Gråsten, Nordals og Augustenborg m.fl. F.eks. har Nordals og Augustenborg kommunale projektledere, der er med til at sikre fremdrift, systematik og løbende dialog, ligesom byrådets politikere er direkte repræsenteret i Nordals Visionsgruppe. Da alle mellembyerne er forskellige og har forskellige ønsker og behov, vil det ikke være formålstjenesteligt med, at organiseringen ensrettes. I stedet indledes dialog mellem Gråsten Forum og Sønderborg Kommune om den fremtidige organisering, der bør omfatte:

- En eller to faste kontaktpersoner

- Kommunalt forankret og finansieret projektleder til udvalgte handlinger
- Ressourcer til Gråsten Forum til lønnet projektledelse inden for rammerne af budgetforliget
- Mulighed for at trække på særlige fagkompetencer inden for eksempelvis fundraising og ansøgninger
- Kommunale fagkompetencer i styregrupper/arbejdsgrupper under Gråsten Forums fire udviklingsspor
- Plan for forankring af Masterplan for Gråsten-området i Sønderborg Kommune, byråd og de tre kommunalt finansierede organisationer

Fra Visionsworkshoppen

”Der mangler en ’oversætter’ i kommunen, der kan være leddet mellem Gråsten Forum og de forskellige organisationer”

”Det vil være for krævende for alle parter, hvis der konstant skal afholdes dialogmøder”

”Jeg synes godt, at Kommunen må stille krav om, at GoTo, Vækstrådet og Destinationen deler deres viden med os. De skal kende vores udfordringer og behov”

Eksempler på ønsker til samarbejde med kommunen – post it’s

- Kommunal finansiering af fundraisingproces (ansat eller klippekort)
- Forvaltningskræfter understøtter mellembyerne - funding er et krav til projekter
- Et sammentømret Forum der afholder dialogmøder med byrådsudvalg, GoTo, Destinationen, evt. Vækstråd
- Der, hvor kommunen medfinansierer, skal der fremadrettet sikres, at mellembyerne høres/inddrages med input til deres strategier/aktiviteter
- Klart ejerskab i kommunen – Sønderborg Masterplan, Nordborg Masterplan resort, Augustenborg Masterplan – Gråsten – hvornår?
- Udvikling skal ikke kun baseres på frivillige

Indsatser og handlinger

Samarbejde med Sønderborg Kommune	Opbygning af samarbejdsmodel i samarbejde med Sønderborg Kommune, der skal indeholde: • En eller to faste kontaktpersoner • Kommunalt forankret og finansieret projektleder til udvalgte handlinger • Ressourcer til Gråsten Forum til lønnet projektledelse inden for rammerne af budgetforliget • Mulighed for at trække på særlige fagkompetencer inden for eksempelvis fundraising og ansøgninger • Kommunale fagkompetencer i styregrupper/arbejdsgrupper under Gråsten Forums fire udviklingsspor • Plan for forankring af Masterplan for Gråsten-området i Sønderborg Kommune, byråd og de tre kommunalt finansierede organisationer
Samarbejde med Destination Sønderjylland, GoTo Sønderborg og Sønderborg Vækstråd	• Årligt møde med hver af de tre organisationer • Afklaring af de tre organisationers deltagelse i relevante styre- og/eller arbejdsgrupper • Løbende rådgivning og sparring med de tre organisationer efter behov

Rammevilkår 2:
Infrastruktur og trafikale forhold

Det andet rammevilkår hænger nøje sammen med det første, da det omhandler alle de indsatser omkring infrastruktur, trafikale forhold, kystsikring, anlægsprojekter samt den løbende tilpasning af bolig,-erhvervs- og byggegrunde. Det er områder, som Gråsten Forum umuligt kan eller skal løfte selv, men som samtidig har stor indflydelse på realiseringen af Masterplanen for Gråsten-området. For det løbende samarbejde med Sønderborg og Kommune herom, henvises der til ovenstående organisering af det fremadrettede samarbejde.

Infrastruktur, trafikale forhold og klimasikring er eksempler på emner, der ligger indbyggerne i Gråsten-området stærkt på sinde. F.eks. er det blot 23,2% af indbyggerne, der svarer, at infrastrukturen kun var mindre eller slet ikke vigtig, da de valgte at bosætte sig i Gråsten-området, og for 7,9% er infrastrukturen ligefrem noget af det bedste ved at bo i området. Dog er det kun 33,4% af indbyggerne mener, at Gråsten-området har god eller meget god infrastruktur, og 14,8 % mener, at Gråsten Forum skal prioritere at sikre infrastruktur og trafiksikkerhed. Borgeranalysens åbne kommentarspor viser med stor tydelighed, hvor engagerende områdets indbyggere er i emner som trafikale forhold og kystsikring, og der er indkommet en lang række ønsker og input til Gråsten Forums samarbejde med Sønderborg Kommune om disse vigtige rammevilkår.

FRA BORGERANALYSEN:

Hvad synes du skal prioriteres i de kommende års arbejde med udvikling i Gråsten-området – hvad er vigtigt for dig? Op til 3 svar

Svarmuligheder indenfor eller med snitflade til Rammevilkår infra- og boligstruktur

14,8%
Sikre infrastruktur og trafiksikkerhed

5,7%
Samarbejde med kommunen om tilgængelige erhvervs- og byggegrunde

Det siger lokalbefolkningen: Syv udvalgte eksempler

”Man er simpelthen nødt til at skabe en sikker skolevej. Da vi flyttede tilbage til Gråsten fra Kbh., var det netop også for at give vores børn muligheden for at kunne færdes på egen hånd. Da vi så fandt hus i den “forkerte” ende af byen, så vi, at dette slet ikke er muligt. Det er kun fra den ene ende af byen, man kan cykle sikkert i skole. Vi andre må enten køre dem i skole eller møde senere på arbejde for at cykle med dem. Vi har børn på 10 og 8 år, og ønsket var at give dem en selvstændighed, som vi selv er opvokset med i byen.”

”Ja, jeg bor i en landsby, 9 km fra Gråsten. Kunne være godt hvis der kom mere fokus på disse små byer, der mangler flere steder gadebelysning, tryghed ved at færdes ude i mørket. Der er lokale herude som sørger for at slå græs, så der ser pænt ud. Kommunen tager sig ikke af disse områder, og i så fald sjældent.”

”De trafikale forhold specielt i og omkring Gråsten opleves ofte udfordrende for ikke-herboende. Dette føre ofte til frustrationer i trafikken for herboende og ikke-herboende trafikanter. Trafikken føles og opleves usikker og farlig, specielt for de yngste og ældste borgere samt udefra kommende.”

”Håber at I også vil presse på ved kommunen for at styrke kystsikringen”

”Skab nogle bedre muligheder for de unge studerende, som hver dag skal bruge minimum 30 min. i bus for at komme på uddannelse. Der er ikke nok busstop, og det kunne være rart med busser, der kunne samle op ude i boligområderne også. Det er meget af ens dag, der bruges på at pendle frem og tilbage, og busserne er tit proppet til randen”

”Flere og bedre cykelstier og cykelmæssige tilbud til lokale og turister. Busforbindelserne uden for skoletiden er en katastrofe. Man kan ikke bo her uden bil, især ikke hvis man f.eks. arbejder i Aabenraa.”

”Vi fornemmer, at folk der kører igennem Rinkenæs, ikke er klar over, at det er en byzone. De fleste bilister holder sig nogenlunde til fartgrænsen, men rigtig mange kører for alt stærkt. Lastbiler flyver over vejchikanerne, til hele huset ryster, og vi oplever ofte bilister, der kører langt over 100 km/t igennem byen. Enkelte gange måske endda op til 140 km/t og mere. Det virker som om, vejchikanerne gør det ekstra spændende for nogen. Især om aftenen. Vi kunne virkelig godt tænke os, at der bliver gjort noget ved det. Måske kunne man få skilte op, der gør bilisterne opmærksomme på deres hastighed, idet der bliver vist, hvor hurtige de kører? Eller en strækningsmåling, som måler gennemsnitshastigheden, som bliver brugt i Norge eller på Storebæltsbroen. Det ville løse problemet en gang for altid!”

Samarbejde med Sønderborg Kommune om infrastruktur, ledige grunde og trafikale forhold	• Nye erhvervsarealer skal udpeges og gøres salgsbare
	Attraktive byggegrunde og boliger: • Udstykning af boligarealer: kommunale grunde og private udstykninger • Sikre et flow i udbuddet af boliggrunde • Tilbyde et bredt udbud af boligtyper
	Koordinering og optimering af kollektiv trafik med primært fokus på busforbindelserne; harmonere ikke med området som et bosætningssted; det er vanskeligt at komme til/fra byerne Sønderborg, Aabenraa og Flensborg
	Trafikal infrastruktur: • Trafiksikring af trafikken gennem Gråsten-områdets byer • Optimering af cykelstier og forbindelsesstier i hele Gråsten-området • Trafikal tilgængelighed og sammenhæng mellem byerne i Gråsten-området
	• Udvikling og vedligehold af grønne områder og arealer

Rammevilkår 3:
Branding og kommunikation

En af nøgleindsatser i den oprindelige masterplan for Gråsten-området var branding. Derfor er der opbygget et solidt fundament i form af en brandingværktøjskasse med følgende indhold:

- Kernefortælling (tilflytter + turistversion)
- Logo og payoffs: Dit eget lille kongerige og Det er konge
- Grafiske skabeloner til aktørers produktion af:
    - Postkort
    - Plakater
- Trykklar fil til:
    - Gavepapir
    - Pins og etiketter
- Skilte
- Merchandise

Dette momentum skal der bygges videre på. For imens der skal samarbejdes med kommune, Destination og GoTo Sønderborg om markedsføring, kampagner og information målrettet turister og tilflyttere, er det afgørende, at Gråsten-området fastholder den fortsatte opbygning og vedligeholdelse af et stærkt Gråsten-brand.

Det eksisterende logo og payoff går meget fint hånd i hånd med de fire udviklingsspor i den nye masterplan, og det anbefales, at Gråsten Forum booster brugen blandt områdets aktører. Ligeledes bør en mindre opdatering af værktøjskassen i overensstemmelse med den nye Masterplan prioriteres.

Derfor har vi en branding-værktøjskasse:

Et fælles Gråsten-brand skaber styrke og sammenhængskraft
Som en del af Gråsten-områdets brandingstrategi har vi skabt en fælles identitet og visuel rød tråd, der binder os sammen til et hele. For Gråsten-området skal være synlig og sammen-hængende, uanset hvem af os, der kommunikerer og hvordan.

Værktøjskassen sikrer, at vi gang på gang kan fortælle den samme historie om vores unikke område og alle de muligheder, det byder på. Når vi hver især bruger designpakkens elementer, skaber vi sammen noget, der er større og stærkere, end vi hver især er.

Gråsten
Dit eget lille kongerige

Indsatser og handlinger

Gråsten-områdets brand	**Genbesøg brandingværktøjskasse:** Opdatering i forhold til ny masterplan for Gråsten-området samt endelig stillingtagen til, hvilke elementer der skal opdateres, samt om værktøjskassen skal suppleres med nye elementer.
	Opdatering af værktøjskasse: • Design og trykklare filer af nye, tidssvarende merchandise, som aktørerne kan bestille direkte hos TopTryk • Tryk/bestillingsaftale med f.eks. TopTryk, så aktørerne direkte kan bestille værktøjskassens postkort og plakater m.m. • Opdatering af graastenforum.dk, så den nye masterplan afspejles i menustrukturen • Evt. nye elementer
	Booste brug af værktøjskasse: • Intern kampagne blandt områdets aktører for at benytte værktøjskassens elementer

Kommunikation	**Dialog med Sønderborg Kommunes Tilflytterservice og GoTo Sønderborg:** Overblik over hvordan Gråsten-området præsenteres, og om der f.eks. er behov for en brochure, der beskriver områdets bosætningskvaliteter og -muligheder eller lign.
	Dialog med Destination Sønderjylland: Hvordan er Gråsten-området præsenteret i Sønderjyllandsmagasinet og andre kommunikationskanaler, og hvordan sikres større synlighed. Konkrete ønsker er • Distribution af brochurematerialer til sommer- og feriehuse, hoteller og campingpladser, der præsenterer muligheder og oplevelser i Gråsten-området • Afdækning af muligheden for et mobilt turistkontor i sommerperioden eller en anden særlig indsats målrettet de mange tusinde besøgende turister i Gråsten-området

Rammevilkår 4:

Organisering og aktivering af frivillige i Gråsten Forums arbejde og projekter

Gråsten Forums borgeranalyse viser, at frivilligheden trives og har det godt i Gråsten-området. Lidt over halvdelen af områdets indbyggere (51,5%) medlemmer af en lokal forening eller klub i Gråsten-området, og 35,8% arbejder frivilligt i foreninger eller klubber. Langt størstedelen af disse er lokale, for kun 6% arbejder alene frivilligt for en landsdækkende eller international organisation.

I undersøgelsen angiver imponerende 17%, svarende til 243 indbyggere, at de gerne vil deltage i Gråsten Forums udviklingsarbejde og arrangementer som frivillig. 178 har oplyst kontaktdata.

FRA BORGERANALYSEN:

Hvilken type frivilligt arbejde kunne du være interesseret i?
(mulighed for at sætte flere x'er):

Frivillig turistguide:	40 personer
Modtagelse af nye tilflyttere:	49 personer
Frivillig ved Gråsten Æblefestival og andre events:	69 personer
Være en del af en arbejdsgruppe omkring et udviklingsprojekt:	164 personer
Andet:	25 personer

Det store vilje og lyst til frivilligt arbejde og til at bakke op om Gråsten Forum kan have stor betydning for alle fire udviklingsspor og de underliggende handlinger. For reelt betyder det, at der er mange ekstra kræfter og kompetencer at trække på, hvilket kan have afgørende betydning for udvikling af aktiviteter som f.eks. Gråsten Æblefestival, frivillige turistguider eller en lokal "tilflytterservice/velkomstkomité" osv. Derfor anbefales det, at Gråsten Forum dels organiserer og dels aktiverer de frivillige kræfter i de handlingerne under de fire udviklingsspor.

Indsatser og handlinger

Organisering af frivilligindsatsen i Gråsten Forum	Intern plan for og organisering af frivilligindsatsen: Debat i Gråsten Forums bestyrelse: **Stillingtagen til spørgsmål:** • Skal der udpeges frivillighedstovholder? • Hvordan vil vi organisere de frivillige kræfter? • Skal der udarbejdes en frivillighedsstrategi/plan? • Hvordan kan vi løbende aktivere, motivere og kommunikere med vores frivillige?
	Opbygning og vedligehold af database over frivillige med udgangspunkt i data opsamlet i Borgeranalysen
	Takkemail/sms til de 178 potentielle frivillige, der har oplyst kontaktdata med besked om, at de vil høre nærmere i takt med, at masterplanen skal realiseres
	Organisering af frivillige i arbejdsgrupper under de fire spor